

هه‌لوه‌شانه‌وهی کۆمه‌لایه‌تی له چه‌ند نموونه‌یه‌کی رۆمانی کوردیدا

د. عه‌بدوئلا ره‌حمان عه‌ولا

به‌شی زمانی کوردی

کۆلیژی په‌روه‌رده - مه‌خمور / زانکۆی سه‌لاحه‌ددین

abdulla.awla@su.edu.krd

پوخته

هه‌لوه‌شانه‌وهی کۆمه‌لایه‌تی بریتیه له پرۆسه‌یه‌ک که کار له‌سه‌ر بنیاته کۆمه‌لایه‌تیه‌کان ده‌کات و سه‌ر له‌نوی دایانده‌رێژیته‌وه، ئه‌و دارشتنه‌وه‌یه گه‌لێک جار ژیانی مرۆفه‌کان له دۆخیکه‌وه بۆ دۆخیکێ دیکه ده‌گوازیته‌وه، ئه‌م بارودۆخه‌ش له ئه‌نجامی کێشه کۆمه‌لایه‌تیه‌کان دێته ئاراوه و ئه‌و کێشانه‌ی به‌هۆی گۆرانکاری و گه‌شه‌ی کۆمه‌لایه‌تیه‌وه دروست ده‌بن و چاره‌سه‌رکردنیان به‌هۆی هه‌لوه‌شانه‌وهی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بێت. ئه‌گه‌رچی هه‌لوه‌شانه‌وهی کۆمه‌لایه‌تی به‌شیوه‌یه‌ک له شیوه‌کان چاره‌سه‌ری گرفته‌که ده‌کات، به‌لام له هه‌مان کاتیشدا ره‌نگه‌ کۆی گشتی حاله‌ته‌که نه‌رێنی بکه‌ویته‌وه. بۆیه خودی چه‌مکی هه‌لوه‌شانه‌وهی کۆمه‌لایه‌تی خۆی به‌ نه‌رێنی پێشان ده‌دات و گه‌لێک جار رێگه‌ چاره‌یه‌کی نه‌ویستانه‌یه بۆ چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌کان. له‌م روانگه‌یه‌وه رۆمان له چاو ژانره‌کانی دیکه زیاتر توانای نمایش و به‌رجه‌سته‌کردنی حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وهی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه، چونکه رۆمان به‌سروشتی خۆی که ژانریکی سه‌رده‌مییه، ئه‌وا له رێگه‌ی فره‌ ته‌کنیکه‌کانی و درێژی قه‌واره‌که‌ی ئه‌و ده‌رفه‌ته‌ ده‌په‌خسینێت که به‌وردی ته‌واوی لایه‌ن و ره‌هه‌نده‌کانی حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وهی کۆمه‌لایه‌تی باس بکات و وێنایه‌کی ته‌واو له‌لای خویته‌ر دروست بکات له‌مه‌ر کاریه‌گری و

کارتیکردنه‌کانی ئه‌و حاله‌تانه‌ی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌سه‌ر تاك و کۆمه‌لگه.

وشه‌ سه‌ره‌کیه‌کان: رۆمان، هه‌لوه‌شانه‌وه، هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی، بارودۆخی سیاسی، بارودۆخی کۆمه‌لایه‌تی

پیشه‌کی

هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی پرۆسه‌یه‌که‌ دووچاری سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تی ده‌بیته‌وه و له‌دۆخیکه‌وه‌ بو‌ دۆخیکێ دیکه‌ی جیاواز ده‌یگوازیته‌وه‌ که‌ ئه‌مه‌ش کاریگه‌ری و کارتیکردنی له‌سه‌ر تاكه‌کانی کۆمه‌لگه‌ دروست ده‌کات و رێه‌وی ژیا‌نیان ده‌گۆریت. هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی کار له‌سه‌ر بنیاته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ده‌کات و دووباره‌ به‌شیاوێکی نوێ دایانده‌رێژیته‌وه. ئه‌و کارکردنه‌ش له‌ ئه‌نجامی ئه‌وه‌ دیته‌ ئاراوه‌ که‌ بنیاده‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ دووچاری کیشه‌ بوته‌وه و که‌موکورییه‌ک له‌ رێه‌وی کارکردنی دروست بووه و چه‌سپاوی له‌ده‌ستداوه و به‌رده‌وامی وه‌ستاندووه، هه‌لوه‌شانده‌وه‌ دیت دووباره‌ به‌رده‌وامی له‌رێگه‌ی پارچه‌کردنی بنیاته‌که‌ی بو‌ ده‌گه‌رینیته‌وه. ئه‌ده‌ب و له‌نیویشیدا رۆمان وه‌کو ژانریکی سه‌رده‌میانه‌ که‌ به‌هۆی پانتاییه‌ فراوانه‌که‌ی توانیویه‌تی پرۆسه‌ی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌رجه‌سته‌ بکات و رۆماننووس له‌ دووتوویی رووداوه‌کان تانوپۆی بابه‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی بکات و به‌هۆیه‌وه‌ ره‌هه‌ندی کاره‌کته‌ره‌کان ده‌ستنیشان بکات.

سنووری توێژینه‌وه‌که‌مان : له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا کار له‌سه‌ر (١٢) رۆمان کراوه‌ که‌ به‌نموونه‌ هینراوه‌ته‌وه‌ و هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تیان کردۆته‌ بابه‌تی رووداوه‌کانیان.

رێبازی توێژینه‌وه: میتۆدی سه‌ره‌کی توێژینه‌وه‌که‌مان، میتۆدی ره‌خنه‌ی کۆمه‌لایه‌تییه، که له چوارچۆیه‌ی کۆمه‌لناسی رۆماندا‌یه، هه‌روه‌ها بۆ خستنه‌پرووی لایه‌نی تیۆری لیکۆلینه‌وه‌که سوودمان له میتۆدی وه‌سفی وه‌رگرتوه و له‌پیناو شیکردنه‌وه و کارکردن له‌سه‌ر ده‌قی رۆمانه‌کانیشدا بۆ میتۆدی شیکاری گه‌راینه‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی لایه‌نی تیۆریه‌که له‌کۆتاییدا له‌ناو ده‌قه‌کاندا پراکتیزه‌بکه‌ین.

هۆکاری توێژینه‌وه‌که: هۆکاری سه‌ره‌کی توێژینه‌وه‌که بۆ ئه‌وه ده‌گه‌رێته‌وه که تاكو ئیستا له‌پروانگه‌ی ئه‌ده‌بیه‌وه له‌بوارێکی گرینگی وه‌کو چه‌مکه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان نه‌کۆلراوه‌ته‌وه و هه‌روه‌ها په‌یوه‌ندی نیوان ئه‌ده‌ب و کۆمه‌لگه‌ به‌شیوه‌ گشتیه‌که‌ی که‌مترین توێژینه‌وه‌ی له‌ ئه‌ده‌بی کوردی له‌سه‌ر کراوه.

پێکهاته‌ی توێژینه‌وه‌که: ئه‌م توێژینه‌وه‌یه له‌ دوو به‌ش پێکهاته‌وه، له‌ به‌شی یه‌که‌مدا چه‌مک و زاراوه‌ی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی و په‌یوه‌ندی به‌ ئه‌ده‌ب و ژانری رۆمانه‌وه شیکراوه‌ته‌وه و تیشکی خراوه‌ته‌سه‌ر. له‌ به‌شی دووه‌میشدا باس له‌ ره‌نگدانه‌وه‌ی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌ رۆمانه‌کاندا کراوه.

به‌شی یه‌که‌م
هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی

چه‌مک و زاراوه

مروّف ناتوانیت به‌ته‌نیا بژیت، به‌لکو له‌ناو توّریکی شیوه‌جالجالبوکه‌بیدا له‌گه‌ڵ مروّفه‌کانی ده‌وروبه‌ری ده‌ژیت. بۆیه به‌رده‌وام له‌په‌یوه‌ندیاده‌یه‌ له‌گه‌ڵ ده‌وروبه‌ره‌که‌ی، ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌ جوّراو جوّرانه‌ش وایان کردووه‌ مروّف به‌رده‌وام سه‌رقالی به‌رده‌وامیدان بێت له‌گه‌ڵ ئه‌وانی دیکه‌. ئه‌مه‌ش وایان کردووه‌ که‌ ئه‌و په‌یوه‌ندیانه‌ هه‌موو ده‌م له‌ بارێکی دیاریکراودا نه‌مینه‌وه‌، واته‌ په‌یوه‌ندییه‌کان جیگر و چه‌سپا و نین، به‌لکو به‌پێی رۆژگار و داب و نه‌ریت و کولتوو و ئایین و ئابوووری ...تاد، گۆرانکاریان به‌سه‌ر دیت و له‌دوخیك به‌ره‌و دوخیکی دیکه‌ شیوه‌ وه‌رده‌گرن. ئه‌م گۆرانکاریانه‌ رهنگه‌ ئه‌رینی، یان نه‌رینی بێت. به‌و واتایه‌ی ده‌کریت مروّف له‌ بارێکی دیاریکراودا کۆتایی به‌ په‌یوه‌ندییه‌که‌ له‌ په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان به‌پێیت، رهنگه‌ ئه‌و کۆتایی هێتانه‌ به‌ره‌زامه‌ندیی خۆی، یان به‌ناچاری و فه‌رزکردن بێت له‌سه‌ری. گرینگ ئه‌وه‌یه‌ ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ شیوه‌یه‌کی جیوه‌بیان هه‌یه‌ و هێچ کاتیک له‌ بارودوخیکی ده‌ستیشانکراو نامینه‌وه‌. ئه‌وه‌ی لێره‌دا تیشکی ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تییه‌، به‌واتای هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی به‌شیک له‌و په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ی که‌ له‌نیوان مروّفه‌کان دروست ده‌بێت، که‌ به‌ ئه‌رینی بێت یان نه‌رینی هه‌لده‌وه‌شپه‌وه‌ و به‌هۆیه‌شه‌وه‌ شیده‌کریته‌وه‌ و هۆکار و ئامانج و لیکه‌وته‌کانی باس ده‌کریت، به‌تایبه‌تیش له‌ ئه‌ده‌ب و له‌ژانری رۆماندا که‌ هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی کاریه‌گه‌ری له‌سه‌ر کاره‌کته‌ر و رووداوه‌کانی ناو ده‌قه‌که‌ ده‌بێت و رێه‌وه‌ی ئامانج و مه‌به‌ستی رۆماننووس دیاری ده‌کات.

هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی چه‌مکیکی کۆمه‌لایه‌تییه و لایه‌نی ئه‌رینی و نه‌رینی په‌یوه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان نیشان ده‌دات، له‌رووی زاراوه له دوو به‌ش پیکهاتوو (هه‌لوه‌شاندنه‌وه) و (کۆمه‌لایه‌تی). بێگومان (کۆمه‌لایه‌تی) ئه‌و سیسته‌مه‌یه که له‌په‌یوه‌ندی نیوان تاکه‌کان و چالاکیه‌کانی کۆمه‌لگه ده‌کۆلیته‌وه و ئاماژه‌یه که بۆ هه‌موو ئه‌و په‌یوه‌ندییه ئالوگۆرانه‌ی که له‌نیوان تاکه‌کان و گرووپه‌کانی کۆمه‌لگه‌وه ئه‌نجام ده‌دری. سیفه‌تی کۆمه‌لایه‌تی ئاماژه‌یه‌کی شه‌ بۆ کاریگه‌ربوون به‌ ره‌فتار، جا ئه‌و ره‌فتاره تاکه که س بێت به کهسانی دیکه، یان گرووپیک، ئه‌و سیفه‌ته‌ش واتای شیوه‌ی ئه‌و په‌یوه‌ندیانه ده‌گه‌یه‌نیت که له‌نیوان تاکه‌کانی کۆمه‌لگه دروست ده‌بن له ئاسته‌کانی به‌رده‌وامیدان و هاوکاریکردن و پیشبرکێ و مملاتییدا، بۆیه سیفه‌تی کۆمه‌لایه‌تی په‌یوه‌ست ده‌بیت به‌لایه‌نی ئابووری و چالاکیه ئابووریه‌کان و کاریگه‌ری سیسته‌می ئابووری له‌سه‌ر به‌ها و ره‌فتاری تاک و هه‌روه‌ها لایه‌نی سیاسی و به‌شداربوونی سیاسی و کاریگه‌ری سیسته‌می سیاسی و لایه‌نی رۆشنیری و کولتووری و داب و نه‌ریت و هزری کۆمه‌لگه‌کان پیشان ده‌دات (سمیر ابراهیم حسن، ۲۰۱۲، ۱۷۸-۱۷۹). له‌به‌رانه‌ردا هه‌لوه‌شاندنه‌وه به‌واتای له‌به‌ریه‌ک چوون و پارچه‌بوون دیت (هه‌ژار، ۱۳۸۴، ۱۰۰۰) هه‌روه‌ها به‌مانای (له‌به‌ریه‌ک بردن) یش دیت (محمد صالح پیندرۆیی، ۲۰۱۰، ۵۹۴)، جیا له‌مانه‌ش به‌واتای (له‌یه‌ک بوونه‌وه و دران) یش دیت (شه‌وکه‌ت مه‌لا ئیسماعیل، ۲۰۰۷، ۹۲۳)، ئه‌م زاراوه‌یه له‌عه‌ره‌بیدا (تفکیک - تفکک) ی بۆ به‌کار دیت (رزگار کریم، ۲۰۰۷، ۸۸) و له‌زمانی فارسییدا (ازهم باز شدن، متلاشی شدن) ی بۆ به‌کار دیت (هه‌ژار، ۱۳۸۴، ۱۰۰۰). له‌ ئینگلیزیدا (disunited) ی بۆ به‌کار دیت (منیر البعلبکی، ۲۰۰۳، ۹۹).

به‌گشتی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی شتیك ده‌به‌خشیت و گه‌راندنه‌وه‌ی ئه‌و شته‌ بۆ پارچه‌ پیکه‌ینه‌ره‌کانی ده‌گه‌یه‌نیت، واته‌ دیارده‌ی هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ ((رووخانی یه‌که‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی و هه‌ژاندنی بونیاته‌که‌ی و تیکچوونی ئه‌رکه‌که‌ی و سیسته‌مه‌که‌ی ده‌گه‌یه‌نیت، جا ئه‌و یه‌که‌یه‌ تاکه‌ که‌سیك بیٔ، یان گرووپ و دامه‌زراوه‌یه‌ك بیٔ، یان سه‌رتاپای نه‌ته‌وه‌یه‌ك بیٔ، ئه‌مه‌ش پێچه‌وانه‌ی په‌یوه‌ستبوون و به‌یه‌که‌وه‌بوون و یه‌که‌گرته‌)) ((ایدیو لیلی، ۲۰۱۳، ۴۵). له‌لایه‌ن خۆیه‌وه‌ (دریدا) ئاماژه‌ به‌وه‌ ده‌دات که‌ مه‌رج نییه‌ هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ واتای رووخان و وێرانه‌یی به‌خشیت و رای وایه‌ که‌ هه‌یچ واتایه‌کی دیارکراو بۆ کرده‌ی هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ (تفکیك) نادات، چونکه‌ ((پینوایه‌ هه‌ر مانایه‌ك به‌خشیته‌ ئه‌م چه‌مه‌که‌ خودی ئه‌و مانایه‌ بۆی هه‌یه‌ لیکه‌ه‌لۆه‌شینریٔ)) (ریبوار سوه‌یلی، ۲۰۰۰، ۲۵۴). یان له‌ میانه‌ی دایه‌لۆگه‌کانیدا ئه‌و راستیه‌ ده‌خاته‌ روو که‌ مه‌به‌ست له‌ هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ به‌ واتای وێرانه‌یی نییه‌، ته‌نانه‌ت به‌و مه‌به‌سته‌ش کار ناکات که‌ په‌رهنسیپه‌کان تیکبشکینٔ، بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ی که‌ واتادار نییه‌، بۆیه‌ لێره‌دا زیاتر به‌و واتایه‌ ده‌گه‌ین که‌ هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ ((له‌ کاولکردن دووره‌ و له‌ رافه‌کردن و توێکاری (تحلیل)یه‌وه‌ نزیکتره‌)) (بابک احمدی، ۱۳۸۶، ۳۸۸). ئه‌مه‌ ده‌کرٔ به‌ دیوێکی دی لیکبه‌ینه‌وه‌، کاتیک هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ خه‌ریکی کرده‌ی هه‌لکۆلین و که‌رتکردنه‌کانیه‌تی له‌ هه‌ر هه‌نگاوێکدا پارچه‌یه‌کی ئاماژه‌ بۆکراوی لٔ ده‌ترازٔ و ون ده‌بیٔ به‌مه‌ش سیسته‌می ئه‌و شته‌ی کاری له‌سه‌ر ده‌کات یان هه‌لیده‌وه‌شینیتته‌وه‌، یان دووباره‌ ریکیده‌خاته‌وه‌. به‌م کاره‌ش هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ چ به‌لایه‌نی ئه‌رینی و چ به‌لایه‌نی نه‌رینی کار له‌سه‌ر دووباره‌ دروستکردنه‌وه‌ی به‌ها و واتای نؤ ده‌کات. له‌ دووتؤی کتیبه‌که‌ی دریدا (نووسین و جیاوازی) ئه‌وه‌مان بۆ ئاشکرا ده‌بیٔ که‌ ئه‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ ستراتیژیه‌تیکی جیوه‌یه‌، ئه‌ویش به‌پینی ئه‌و دانپینانه‌ی خۆی کاتیک ئاماژه‌ به‌وه‌

ده‌کات که ((هه‌لوه‌شانده‌وه (Dconstruction) نه‌ره‌خه‌یه و نه‌میتۆده و نه‌کرده و پرۆسیسه)) (جاک دریدا، ۱۹۸۸، ۶۱). ته‌نانه‌ت پێ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ش داده‌گرێ که ته‌نانه‌ت شیکردنه‌وه‌ش نییه، تا به‌هۆی گه‌رانه‌وه‌ بۆ پیکهاته‌ رووت و ساده و نا ئه‌کتیفیه‌که‌یه‌وه‌ پیکهاته و رایه‌له‌کانی بونیاد رووه‌و ئه‌و ئاکامه‌ ئاراسته‌ی بکات که هه‌لوه‌شینه‌وه، به‌لکو به‌پێچه‌وانه‌وه‌ ره‌هه‌ندی شیکاریی خۆشی به‌جۆریک له‌جۆره‌کان گۆرایه‌ل و ملکه‌چی ستراتیزیه‌تی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ ده‌بیت. واته‌ چه‌مکی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ دواجار خۆشی هه‌لده‌وه‌شینه‌وه‌ و ئه‌وه‌ی که به‌ده‌ستی هیناوه‌ دووباره‌ دووچاری هه‌لوه‌شانده‌وه‌ ده‌بیت. به‌م پێیه‌ هه‌لوه‌شانده‌وه‌ ستراتیزیه‌تیکه‌ به‌شوین هیرشکردنیک بونیاده‌ ناوه‌کیه‌کانه‌ جا هه‌ر بونیادیک بیت، ته‌نانه‌ت هیرش ده‌کاته‌ سه‌ر فه‌زای داموده‌زگا‌کان وه‌ک په‌روه‌ده‌یی و کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری و رامیاری و ئاینی و کلتوووریه‌کان...تاد، به‌لام نه‌ک به‌مه‌به‌ستی ویرانکردنیان، به‌لکو به‌مه‌به‌ستی دووباره‌ دروستکردنه‌وه‌یان، دووباره‌ پیدانی ریگه‌ی دیکه‌ی ژیانکردن، بۆیه‌ دریدا پینوایه‌ که ((ئێستا که ئیتر هه‌لوه‌شانه‌وه‌ خاوه‌نی واتای نیگه‌تیف نییه، به‌لکو به‌جۆره‌ پرۆسیسیکی راقه‌یی ده‌ژمیردری، که‌چی په‌یقی ویرانکاری هایدگه‌ری که له‌ دووتۆی به‌ره‌هه‌ماکانی نیچه و هایدگه‌ر به‌کارهاتوون، له‌ رووی په‌رسییه‌تی خۆیه‌وه‌ خاوه‌ن واتایه‌کی نیگه‌تیفه)) (بابک احمدی، ۱۳۸۶، ۴۳۷).

هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی کار له‌سه‌ر بنیاته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ده‌کات و دووباره‌ به‌شیوازیکی نوێ دایاندریژیته‌وه. ئه‌و کارکردنه‌ش له‌ ئه‌نجامی ئه‌وه‌ دیته‌ ئاراوه‌ که بنیاده‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ دووچاری کیشه‌ بۆته‌وه‌ و که‌موکورییه‌ک له‌ رپه‌وه‌ی کارکردنی دروست بووه‌ و چه‌سپاوی له‌ده‌ستداوه‌ و به‌رده‌وامی وه‌ستاندووه، هه‌لوه‌شانده‌وه‌ دیت دووباره‌ چه‌سپاوی و به‌رده‌وامی له‌ریگه‌ی

پارچه‌کردنی بنیاته‌که‌ی بۆ ده‌گه‌رێنیتته‌وه. سه‌رچاوه‌کانی ئه‌و میتۆده بۆ هه‌ردوو لیکۆله‌ر (ئه‌میل دورکایم) و (فردیناند تونیز) ده‌گه‌رێته‌وه، که دوو جوهره هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌ستنیشان ده‌که‌ن که یه‌کیکیان بۆ هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌کی سه‌ره‌تایی و کۆن ده‌گه‌رێته‌وه که (دورکایم) به‌هاوکاری میکانیکی ناوی ده‌بات و (فردیناند)یش به‌ (کۆمه‌لگه‌)ی داده‌نیته‌. ئه‌وی دیکه‌یان که زۆر ئالۆزتره و نوێباوه که به‌هاوکاری ئه‌ندامی، یان (کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی) ناسراوه. ئه‌و هۆکارانه‌ی که وا ده‌که‌ن سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تی دووچاری هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ی بیته‌، گۆرانکاری کۆمه‌لایه‌تییه، چونکه هه‌میشه ژیان له‌پێشکه‌وتندایه و سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تیش به‌رده‌وام له‌نوێبوونه‌وه و خۆ گونجاندندایه، سه‌ره‌رای ئه‌مانه‌ش گه‌شه‌کردنی کۆمه‌لایه‌تیش هۆکاریکی دیکه‌یه، چونکه به‌ها و په‌یوه‌ندییه‌کان هه‌میشه به‌ر ئه‌و گۆرانکاریانه ده‌که‌ون و دووچاری نۆرمیکی نوێی گه‌شه‌کردنی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بنه‌وه. ئه‌مه‌ش وا ده‌کات هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی بیته‌ هۆکاری دووباره‌دارشته‌وه‌ی گۆرانکاری و گه‌شه‌کۆمه‌لایه‌تییه‌کان (د. امل ابراهیم ملاح، ۲۰۲۲، ۱). ئه‌وه‌ی لێره‌دا تییینی ده‌که‌ین ئه‌وه‌یه که چه‌مکی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی زیاتر لایه‌نه نه‌رێنیه‌که زاتر ده‌بیته‌ له‌سه‌ری، لایه‌نه ئه‌رێنیه‌که که‌متر به‌دیار ده‌که‌ویته‌، به‌تایه‌تیش کاتیکی له‌چوارچۆیه‌ی په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان کاره‌کانی رایی ده‌کات، چونکه هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌ئه‌نجامی کیشه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان دێته‌ ئاراوه و ئه‌و کیشه‌نه‌ی به‌هۆی گۆرانکاری و گه‌شه‌ی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه دروست ده‌بن و چاره‌سه‌رکردنیان به‌هۆی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بیته‌. ئه‌گه‌رچی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌شیوه‌یه‌که له‌ شیوه‌کان چاره‌سه‌ری گرفته‌که ده‌کات، به‌لام له‌هه‌مان کاتیشدا ره‌نگه‌ کۆی گشتی حاله‌ته‌که نه‌رێنی بکه‌ویته‌وه. بۆیه خودی چه‌مکی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی

کۆمە‌لایە‌تی خۆی بە نە‌رینی پێشان دە‌دات و گە‌لێک جار رینگە چاره‌یه‌کی نە‌ویستانه‌یه‌ بۆ چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌کان. گۆرانه کۆمە‌لایە‌تییه‌کان چە‌ندین جۆر له هە‌لۆه‌شانە‌و‌ه‌ی کۆمە‌لایە‌تی دروست دە‌کە‌ن، هە‌ندیکیان به پلان و به‌رنامه داڕێژراوه و هە‌ندیکی دیکه‌یان هه‌رپه‌مه‌کی دروست ده‌بن. له هه‌ردوو حاڵه‌ته‌که‌دا هە‌لۆه‌شانده‌وه کار له‌سه‌ر په‌یوه‌ندییه کۆمە‌لایە‌تییه‌کان ده‌کات و که‌سه‌کان دووچاری لیکه‌وته‌کانی ده‌بنه‌وه (معن خلیل، ۲۰۰۵، ۱۱۹). ئە‌و که‌سانه له‌ژيانى گشتى و تايه‌تياندا دووچاری کيشه‌و گرفتیک ده‌بنه‌وه که به‌هۆیه‌وه ئازادى و سه‌قامگيری ده‌روونی و کۆمە‌لایە‌تیان ده‌شیۆت و بێرک‌دنه‌وه‌یان ده‌شله‌ژێ، ئە‌مه‌ش وا ده‌کات هە‌ندیک جار به‌ بریاری خۆیان ئە‌و سیسته‌مه کۆمە‌لایە‌تییه‌ی که بووه‌ته‌هۆکاری ئە‌و کيشانه هه‌لبه‌شینه‌وه، هە‌ندیک جار دیکه‌ش به‌شیۆه‌یه‌کی هه‌رپه‌مه‌کی ئە‌و سیسته‌مه دووچاری هە‌لۆه‌شانده‌وه دیت، به‌تايه‌تیش ئە‌گه‌ر ئە‌و سیسته‌مه کۆمە‌لایە‌تییه‌ به‌هۆی پێشکه‌وته‌کانه‌وه نە‌توانیت پێداویستییه هه‌نووکە‌یه‌کان پر بکاته‌وه. به‌شیۆه‌یه‌کی گشتی هە‌لۆه‌شانە‌و‌ه‌ی کۆمە‌لایە‌تی پرۆسه‌یه‌که دووچاری سیسته‌می کۆمە‌لایە‌تی ده‌بیته‌وه و له‌دۆخیکه‌وه بۆ دۆخیکى دیکه‌ی جیاواز ده‌یگوازێته‌وه که ئە‌مه‌ش کاریگه‌ری و کارتێکردنی له‌سه‌ر تاکه‌کانی کۆمە‌لگه دروست ده‌کات و رێه‌وی ژيانیان ده‌گۆریت.

په‌یوه‌ندی هە‌لۆه‌شانە‌و‌ه‌ی کۆمە‌لایە‌تی و ئە‌ده‌ب، له چوارچۆیه‌ی په‌یوه‌ندی گشتی نیوان ئە‌ده‌ب و کۆمە‌لناسی خۆی ده‌بینیته‌وه، ئە‌و په‌یوه‌ندییه‌ش، په‌یوه‌ندییه‌کی دیرین و له‌میژینه‌یه و په‌گ و ریشه‌یه‌کی قوولیان هه‌یه و کاریگه‌رییان به‌سه‌ر په‌کدیه‌وه هه‌یه. بێگومان ده‌قی ئە‌ده‌بی له‌ بۆشاییه‌وه دروست نابیت، سه‌ره‌رای ئە‌وه‌ش که داھینانیکی تاکه‌که‌سییه، له‌گه‌ڵ ئە‌وه‌شدا به‌ره‌مه‌میکى کۆمە‌لایە‌تییه‌ش و له‌ناو جهرگه‌ی کۆمە‌لگه‌وه دیته‌ بوون و ره‌نگدانه‌وه‌ی ته‌واوی لایه‌نه‌کانی تاک و کۆمە‌لگه به‌رجه‌سته ده‌کات.

بەم شیوه‌یه‌ش ئەدەب لە رینگای بەرھەمە ئەدەبییەکانەوه بەشدارییەکی کارا لە گۆرانیکارییە کۆمه‌لایه‌تییه‌کان دەکات و هه‌ولێ ئه‌وه‌ش دەدات ئه‌و گۆرانیکارییانە بەشیوه‌یه‌کی ئه‌رینی کاریگه‌رییان بەسەر تاك و کۆمه‌لگه‌ هه‌بیت، به‌واتایه‌کی دیکه‌ له‌رینگای به‌رجه‌سته‌کردنی حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی هه‌ول دەدات که‌موکوری و خه‌وشه‌کان بخاته‌ پێش چاو و که‌لینه‌ نه‌رینییه‌کان پر بکاته‌وه، چونکه‌ ((گرنگی ئەدەب تهنه‌ له‌ چێژه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی نه‌گرتوه‌، که‌ له‌ریی ده‌قه‌ ئەدەبییه‌کانه‌وه‌ پیمان بگات، به‌لکو ده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌ بۆ ئه‌و رۆل و کاریگه‌رییه‌ی که‌ له‌ کۆمه‌لگادا هه‌یه‌تی)) (دانا ئەحمەد، ۲۰۰۷، ۵۲) بۆیه‌ ئەدەب له‌رینگای په‌یوه‌ندی به‌ لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه‌، ژانر و فۆرمه‌کانی خۆی به‌شیوه‌یه‌ک نوێ ده‌کاته‌وه‌ که‌ پێداویستییه‌کان و داخواییه‌کانی کۆمه‌لگه‌ به‌رده‌ست بخات و دابینی بکات، ئەمەش ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیت که‌ ئەدەب به‌گشت به‌ش و پیکهاته‌کانیه‌وه‌ له‌گه‌ڵ گۆرانه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له‌سەر یه‌ک هیلدا ده‌رۆن و به‌یه‌که‌وه‌ هه‌نگاوه‌کانیان ده‌هاوێژن، دیاره‌ له‌م سۆنگه‌یه‌شه‌وه‌ لیکۆله‌ر و ره‌خنه‌گران جه‌خت له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ده‌که‌نه‌وه‌ که‌ ((له‌گه‌ڵ هه‌ر کرده‌وه‌یه‌کی گۆرانی کۆمه‌لایه‌تیدا، پێویسته‌ شیوه‌ی هونه‌ری نوێ سه‌ره‌له‌بدات، بۆیه‌ لیکۆلینه‌وه‌یه‌ک بانگاشه‌ی بابه‌تیبوون بکات، پێویسته‌ جه‌خت له‌سه‌ر ئه‌و یاسایانه‌ بکاته‌وه‌ که‌ له‌ سه‌ره‌له‌دانی گۆرانه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا رینگه‌ خۆشکه‌ر بوون)) (عبدالرحمن ابو عوف، ۱۹۹۶، ۶۱).

له‌م روانگه‌یه‌وه‌ رۆمان له‌ چاو ژانره‌کانی دیکه‌ زیاتر توانای نمایش و به‌رجه‌سته‌کردنی حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه‌ ((رۆمان زیاتر و وردتر په‌نجه‌ ده‌خاته‌ سه‌ر سیما و بنه‌مای ژیانی کۆمه‌لایه‌تی، هه‌ر بۆیه‌ کۆمه‌لناسان هونه‌ری رۆمان له‌ شیعری به‌گرنه‌گتر داده‌نین)) (حه‌سه‌ن یوسف، ۲۰۱۲، ۱۸)، چونکه‌ رۆمان به‌سروشتی خۆی که‌ ژانریکی سه‌رده‌مییه‌، ئه‌وا له‌ رینگه‌ی فره‌ ته‌کنیکه‌کانی و درێژی قه‌واره‌که‌ی ئه‌و ده‌رفه‌ته‌ ده‌ره‌خسینیت که‌ به‌وردی ته‌واوی لایه‌ن و ره‌هه‌نده‌کانی حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی

کۆمه‌لایه‌تی باس بکات و وینایه‌کی ته‌واو له‌لای خوینه‌ر دروست بکات له‌مه‌ر کاریه‌گری و کارتیکردنه‌کانی ئه‌و حاله‌تانه‌ی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌سه‌ر تاك و کۆمه‌لگه‌ جیه‌یه‌لیت. بۆیه رۆمان به‌تایبه‌تی به‌جۆریك له‌ توێژینه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌قه‌له‌م ده‌دریت، له‌کاتیکدا هه‌ندیک له‌ زانایانی کۆمه‌لایه‌تی درکیان به‌وه کردووه که به‌شیک له‌ دیارده کۆمه‌لایه‌تییه‌کان به‌بی ئه‌ده‌ب ناتوانریت شیبکریته‌وه و لیکدانه‌وه‌ی دروستی بۆ بکریت (امل حسن احمد، ۲۰۱۵، ۴۰۱-۴۰۲) له‌به‌ر ئه‌مه‌شه ئه‌ده‌ب له‌ناویشیدا رۆمان به‌ته‌واوکاری کۆمه‌لایه‌تی له‌قه‌له‌م ده‌دریت، به‌تایبه‌تیش که رۆمان له‌ سه‌ره‌تای سه‌ره‌له‌دانیه‌وه تا ئیستا ئه‌رکه کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ی گۆرانکاری به‌سه‌ردا هاتووه و کارکردنی له‌ وه‌سفی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه گۆراوه بۆ شیکردنه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی. به‌و واتایه‌ی رۆمانیش له‌باره‌ی کیشه کۆمه‌لایه‌تییه‌کانه‌وه به‌شداری له‌ ئه‌نجام و راسپارده‌کان ده‌کات، ئه‌مه‌ش له‌ریگای ئه‌و ته‌کینیکانه‌ی که به‌کاری ده‌هینیت بۆ دیارخستنی په‌یوه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان به‌و پێیه‌ی که دیارده‌ی راسته‌قینه‌ن و کاره‌کته‌ره‌کان به‌و پێیه‌ی که خودیک و کائینیکن. به‌م جۆره‌ش رۆمان په‌یوه‌ندییه تیکچرژاوه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان که جیاواز و جۆراوجۆرن ده‌خاته‌په‌روو (میشیل زیرافا، ۲۰۰۵، ۲۳-۲۵). ئه‌و په‌یوه‌ندیانه‌ش گه‌لێک جار رووبه‌په‌رووی هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی ده‌بن و رپه‌وه‌ی که‌سایه‌تییه‌کان به‌جۆریکی دیکه‌ دیاری ده‌که‌ن. له‌م روانگه‌یه‌شه‌وه رۆماننووس سوود له‌ حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بینیت و له‌ چوارچۆیه‌ی ته‌کنیکه‌کانی رۆماندا ته‌وزیفیان ده‌کات، به‌تایبه‌تیش له‌ ریگای رووداوه‌وه، به‌شیک له‌ رپه‌وه‌ی رووداوه‌کان به‌هۆی حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌رپه‌وه‌ده‌چن و له‌ریگای وه‌سف و کرده‌کانی هه‌لوه‌شاندنه‌وه، رووداوه‌کان به‌رده‌وامی خۆیان درپژه‌ پێده‌ده‌ن، به‌مه‌ش کاریه‌گری و کارتیکردنیان له‌سه‌ر ته‌واوی رووداوه‌کانی رۆمانه‌که‌ ده‌بیت و به‌هۆیه‌شه‌وه گه‌لێک جار رۆماننووس گۆرانکاری له‌ناو رووداوه‌کان دروست ده‌کات. سه‌ره‌پای ئه‌مانه‌ش له‌په‌رووی کاره‌کته‌ره‌وه گه‌لێک

جار رۆماننووس بۆ دیاریکردنی چاره‌نووسی کاره‌کته‌ر په‌نا بۆ حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بات و به‌هۆیه‌وه‌ گۆرانکاری له‌ گۆرانه‌کانی کاره‌کته‌ر ده‌کات، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش به‌هۆیه‌وه‌ رۆماننووس ره‌هه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی کاره‌کته‌ر روون ده‌کاته‌وه‌ و ده‌ستکراوه‌ ده‌بیت له‌وه‌ی که‌ زیاتر بایه‌خ به‌ باکگراوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی کاره‌کته‌ره‌که‌ی بدات. بۆیه‌ (لۆسیان گۆلدمان ۱۹۱۳-۱۹۷۰) پای وایه‌ که‌ ((رۆمان ئه‌و فۆرمه‌ ئه‌ده‌بیه‌یه‌ که‌ زۆرتترین بایه‌خ به‌ ویناکردنی مرۆف و په‌یوه‌ندی به‌ کۆمه‌لگه‌که‌ی ده‌دات به‌و پێیه‌ی که‌ کارێکی ئه‌ده‌بی هه‌ره‌ واقعییه‌)) (ا. د. محمد سعید فرح، ا. د. مصطفى خلف عبدالجواد، ۲۰۰۹، ۳۶)، ئه‌مه‌ش ده‌رخه‌ری ئه‌وه‌یه‌ که‌ رۆمان په‌یوه‌ندییه‌کی پته‌وی به‌ ژبانی مرۆف و چالاکیه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی هه‌یه‌. سه‌ره‌پای ئه‌مانه‌ش رۆماننووسیش وه‌کو تاکیکی ناو کۆمه‌لگه‌که‌ی له‌پریگای ده‌قی رۆمانه‌وه‌ په‌یام و بیرو بۆچوونی خۆی له‌مه‌ر حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی دیار ده‌کات، به‌و پێیه‌ی که‌ ((رۆماننووس خولقینه‌ری ئه‌ده‌بیه‌، ده‌توانین له‌لایه‌که‌وه‌ وه‌کو میژوونووسیکی کۆمه‌لایه‌تی و له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ وه‌کو ره‌خه‌گرێکی کۆمه‌لایه‌تی سه‌یری بکه‌ین)) (امل حسن احمد، ۲۰۱۵، ۴۰۲)، به‌م جۆره‌ش رۆماننووس ده‌ستکراوه‌ ده‌بیت له‌ گوزارشتکردنی راو بۆچوونه‌کانی له‌باره‌ی حاله‌ته‌کانی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی و هه‌ول ده‌دات لایه‌نه‌ نه‌رینییه‌کانی له‌سه‌ر کاره‌کته‌ر و رووداوه‌که‌ دیاری بکات و له‌ دوا جاریشدا کاریگه‌ری و کارتێکردنه‌ نه‌رینی و ئه‌رینییه‌کانی له‌سه‌ر تاك و کۆمه‌لگه‌ روون بکاته‌وه‌ و هه‌ول بدات و شیاریه‌یه‌کی گشتی له‌باره‌ی ئه‌و حاله‌تانه‌ی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی بپنێته‌ کایه‌وه‌ و کاره‌ راسته‌کان په‌ره‌ پێدات و که‌موکورتیه‌کانیش به‌ره‌و نه‌مان بیات.

به‌شی دووهم

ره‌نگدانه‌وه‌ی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌ رۆمانه‌کاندا

هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی وه‌کو بابته و حاله‌تیک له‌ ده‌قی رۆمانی کوردیدا به‌دی ده‌کریت وه‌کو به‌شیک له‌ لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تی کۆمه‌لگه‌ له‌ لایه‌ن رۆماننووسان ئاویری لیدراوه‌ته‌وه و له‌ دووتوی رۆداوه‌کاندا به‌کاریانیه‌تاوه. دياره به‌هۆی ئه‌و به‌کاره‌یتانه‌شه‌وه له‌ لایه‌که‌وه ره‌وتی رۆداوه‌کانیان به‌رده‌وامی پێداوه و له‌ لایه‌کی دیکه‌شه‌وه رۆداوه‌کانیان له‌ دۆخیکه‌وه بۆ دۆخیکي دیکه‌ی ته‌واو جیاواز گواستۆته‌وه، به‌و واتایه‌ی رۆداوی رۆمانه‌کان له‌ رینگه‌ی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی گۆرانکاریان به‌سه‌ردا هاتوو و له‌ هه‌ندیک باردا چاره‌سه‌ری کیشه‌یه‌کی گرینگی ناو ده‌قی رۆمانه‌کانی پیکراوه، له‌هه‌ندیک دۆخی دیکه‌شدا رۆداو به‌هۆیه‌وه ده‌وله‌مه‌ندتر بووه به‌ لایه‌نه‌کانی کیشه‌ی سه‌ره‌کی رۆمانه‌که و به‌هۆیه‌شه‌وه زیاتر بووته هۆکاری ئه‌وه‌ی خویننه‌ر به‌خۆیه‌وه هۆگر بکات. سه‌ره‌رای ئه‌مانه‌ش کاره‌کته‌ر به‌هۆی به‌کاره‌یتانی بابته و حاله‌ته‌کانی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه زیاتر لایه‌نی ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی به‌دیارخراوه، رۆماننووس ده‌ستکراوه بووه له‌وه‌ی که زیاتر بۆ ناخی کاره‌کته‌ره‌کان رۆبچیت و بارودۆخی ناوه‌وه‌یان ئاشکرا بکات و گوزارشت له‌ هه‌لکه‌وته و پینگه‌ی کاره‌کته‌ر بکات. به‌هۆی ئه‌مانه‌شه‌وه رۆماننووسانی کورد توانیویانه زیاتر بۆچوون و هزری خۆیان له‌مه‌ر کیشه و گۆرانکارییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و بابته و حاله‌ته‌کانی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌خه‌نه‌پوو و لایه‌نه خراپه‌کانی به‌خه‌نه به‌ر تانه و ته‌شه‌ر، ئه‌مه‌ش بۆ ئه‌وه‌ی هۆشیارییه‌کی گشتی له‌لای خویننه‌ر و تاکی کوردی له‌هه‌مه‌به‌ر باشتکردنی ژیانی کۆمه‌لایه‌تیان دروست بپیت. لیره‌دا ئاماژه به‌ بابته و حاله‌ته‌کانی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌ناو ده‌قی رۆمانه‌کاندا ده‌که‌ین و له‌ چه‌ند

گۆشه‌یه‌که‌وه هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌ کۆمه‌لگه‌ی کوردیدا به‌هۆی رۆمانه‌وه‌ی دیاری بکه‌ین:

یه‌که‌م - بارودۆخی سیاسی:

بارودۆخی سیاسی کاریگه‌ری گه‌وره‌ی له‌سه‌ر دروستبوونی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه، به‌تایبه‌تیش ئه‌گه‌ر ئه‌و بارودۆخه‌ به‌ره‌و شه‌ر و نه‌هامه‌تییه‌کانی بچیت. بێگومان هه‌ردوو لایه‌نی سیاسه‌ت و کۆمه‌لایه‌تی کاریگه‌ری گه‌وره‌یان له‌سه‌ر یه‌کدی هه‌یه. کاریگه‌ری و کارتیکردنی بارودۆخی سیاسی له‌سه‌ر داموده‌زگا کۆمه‌لایه‌تییه‌کان راسته‌وخۆیه‌ و به‌شپۆه‌یه‌که‌ که‌ له‌ حاله‌تی جه‌نگدا به‌شیکێ زۆری ئه‌و داموده‌زگا کۆمه‌لایه‌تیانه‌ دووچارێ شیوان و هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ ده‌بن و به‌ناچاری دۆخیان ده‌گۆریت و به‌ره‌و دۆخیکی بێ ویستانه‌ هه‌نگاو ده‌نێن، که‌ گه‌لێک جار ئه‌و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌ نه‌ریتی ده‌که‌ویته‌وه‌ و کاره‌ساتی به‌دوادا دیت. ئه‌م باوردۆخه‌ له‌ رۆماندا باشت‌ر گوزارشتی لێ ده‌کریت و رۆماننوس له‌ چوارچۆیه‌ی رووداو و کاره‌کته‌ره‌کانه‌وه‌ مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ ده‌کات و هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ ده‌بیت به‌شیک له‌ گێرانه‌وه‌. له‌م روانگه‌یه‌وه‌ له‌ رۆمانی (ژانی گه‌ل) ی (ئیه‌راهم ئه‌حمه‌د)دا، پانتایی ده‌ق له‌ سه‌ر هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی بنیادناوه‌، ئه‌و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌ به‌هۆی سیاسه‌ت و شه‌ر و نه‌هامه‌تییه‌کانیانه‌وه‌ هاوتۆته‌ کایه‌وه‌، به‌و واتایه‌ی جه‌نگ و سیاسه‌ت کاریگه‌رییه‌کی نه‌رینیان له‌سه‌ر بنیاده‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان هه‌بووه‌ و به‌ره‌و هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ و لیکداپرانیا‌ن بردووه‌. له‌م چوارچۆیه‌یه‌دا رۆماننوس له‌ ریگه‌ی پیشاندانی ره‌وش و ژیا‌ن و گوزه‌رانی خانه‌واده‌ی (جوامیر)ه‌وه‌ رۆشنایی له‌سه‌ر ئه‌و جووره‌ هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌ داده‌نیت، کاتیک که‌ (کالی)ی خێزانی له‌سه‌ر مندالبوونه‌ و ئه‌ویش به‌دوای ماماندا ده‌چیته‌ ده‌ره‌وه‌، به‌لام له‌و کاته‌دا خۆپیشاندانیکی گه‌وره‌ له‌ناو شاره‌که‌ له‌دژی ده‌سه‌لات به‌ریۆه‌ده‌چیت و (جوامیر)یش به‌تۆمه‌تی به‌شداربوون تیدا ده‌گیریت و زیندان

وا ده‌کات له ره‌وشی خه‌یزانه‌که‌ی به‌دوور بکه‌وێته‌وه، کاتی‌کیش له‌ زیندان‌ ئازاد ده‌بیت، به‌دوای‌ خانه‌واده‌که‌ی خۆیدا ده‌گه‌ریت ((من حالّم خراپه، نازانم ژن و ماله‌که‌م چیان لی هاتووه؟ نازانم چیان لی بکه‌م؟ زۆر بیکه‌س و بی ده‌ره‌تانن گه‌لی کوێره‌وه‌رییان دیوه‌ له‌ناوچه‌وانی منه‌وه، ئه‌وه‌نده‌ هه‌قیان له‌سه‌رم هه‌یه‌ که‌ هه‌ر هه‌چ نه‌بی دووچاری ده‌رد و مه‌ینه‌تی که‌یان نه‌که‌م؟)) (ژانی گه‌ل، ۱۲۵)، ئه‌م جۆره‌ دا‌برانه‌ له‌رووی ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تییه‌وه‌ کاریگه‌رییه‌کی خراپیان له‌سه‌ر کاره‌کته‌ر کردووه‌ و له‌ هه‌ولێ ئه‌وه‌دایه‌ قه‌ره‌بووی ئه‌و زه‌حمه‌تی و ئیش و ژانه‌ بکاته‌وه، به‌لام دوا‌جار بۆی روون ده‌بیتته‌وه‌ که‌ خه‌یزانه‌که‌ی به‌هۆیه‌وه‌ مردوون و به‌مه‌ش هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی هاتۆته‌ کایه‌وه‌ ((کالی مرد، به‌لام به‌سه‌ر مناله‌وه، خۆی و کوره‌که‌ی هه‌ر ئه‌و رۆژه‌ مردن که‌ تۆی تیا بریندار کرایت، بێگومان گونا‌ه‌کاری گه‌وره‌ و سه‌به‌ب‌کاریش له‌مردنیانا ئه‌و دوژمنه‌ زۆرداره‌ خوێنخۆریه‌ که‌ تۆی به‌ ناهه‌قی نا گونا‌ه‌ بریندار و چه‌پس کرد و ئه‌وانی به‌و حاله‌وه‌ هه‌یشه‌وه‌ و هاتوچۆی تیا قه‌ده‌غه‌کرد که‌ خه‌لک خواش نه‌توانن دکتۆری‌کیشی بگه‌یه‌نن به‌سه‌را)) (ژانی گه‌ل، ۱۸۳). ئه‌م جۆره‌ هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌ به‌ده‌ستی خودی که‌سه‌کانه‌وه‌ دروست نه‌بووه، به‌لکو به‌هۆی ئیراده‌ و هه‌زیکی گه‌وره‌ دوور له‌ ده‌سه‌لاتی ئه‌وانه‌وه‌ به‌سه‌ریاندا سه‌پاوه‌ و ده‌رئه‌نجامی ئه‌و سیاسه‌ته‌ زولم و زۆردارییه‌یه‌ که‌ له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاته‌وه‌ په‌یره‌و ده‌کریت و کاریگه‌ریی ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی خراپی لیکه‌وتۆته‌وه، هه‌روه‌ها ئه‌و هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌ له‌ چوارچۆیه‌ی خه‌یزاندایه‌ و بارودۆخه‌ سیاسیه‌که‌ بووته‌ هۆکاری ئه‌وه‌ی داموده‌زگایه‌کی وه‌کو خه‌یزان هه‌لبه‌شیتته‌وه، بێگومان ئه‌و هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌ پلان بۆ دا‌ریژراو نه‌بووه، به‌لکو به‌شیوه‌ی ریکه‌وت و هه‌رپه‌مه‌کی هاتۆته‌ کایه‌وه، که‌ ئه‌مه‌ش کاریگه‌ری گه‌وره‌ی له‌ په‌وتی رووداو و چاره‌نووسی کاره‌کته‌ر داناوه.

له‌ دیمه‌نیکی دیکه‌شدا رۆمانووس باس له‌ هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌کی دیکه‌ی هاوشیوه‌ی رووداوه‌ سه‌ره‌کیه‌که‌ ده‌کاته‌وه‌، کاتیك له‌ گه‌ران و سۆراخکردنی خانه‌واده‌که‌ی (جوامیر)ی کاره‌کته‌ری سه‌ره‌کی له‌ ریگای سه‌ردانیکردنی بۆ گونده‌که‌ی، له‌ چایخانه‌یه‌ک لا ده‌دات، که‌ تاکه‌ چایخانه‌یه‌ له‌و ریگایه‌دا مابیت و بۆردومان و ویران نه‌کرایت، ئه‌و خانه‌واده‌یه‌ی که‌ خاوه‌نی چایخانه‌که‌ن، به‌هۆی ئه‌و بارودۆخه‌ ناهه‌مواره‌ی سیاسی و شه‌رو شوپروه‌وه‌ دووچاری هه‌لۆه‌شانده‌وه‌یه‌کی سه‌خت ده‌بنه‌وه‌. له‌لایه‌که‌وه‌ به‌تۆمه‌تی مانه‌وه‌ی چایخانه‌که‌یان که‌ گومانی سیخوڕپیکردنی لێ که‌وتۆته‌وه‌، له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتی شوپرشه‌وه‌ پیاوه‌که‌یان ده‌ستگیرکراوه‌، ئه‌مه‌ش له‌سه‌ر زاری ئافره‌تی خانه‌واده‌که‌وه‌ ناماژه‌ی بۆ ده‌کریت: ((ریبوار و هاتوچۆکه‌رمان نه‌ماوه‌، ئیمه‌ش و ئه‌وانیش برسی که‌وتووین، ئه‌گه‌ر وا بروا هه‌موو ئه‌مرین له‌ برسانا. تۆ یه‌که‌م که‌سی له‌م هه‌فته‌یه‌دا روومان تی بکه‌یت، تا می‌رده‌که‌شم نه‌گیرابوو هه‌ر باشت بوو.... بۆ به‌ده‌بختی می‌رده‌که‌م له‌لایه‌ن (ل.ا.ن)ه‌وه‌ گیراوه‌)) (ژانی گه‌ل، ۱۴۳).

له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ به‌هۆی به‌رده‌وامی بۆردومانه‌که‌وه‌ ئافره‌ته‌که‌ش گیان له‌ده‌ست ده‌دات و منداله‌کان به‌ته‌نیا ده‌میننه‌وه‌ ((په‌لی مناله‌کانی گرت، بچووکه‌که‌یانی هه‌ر له‌لانکه‌که‌یا جی هیشت له‌سه‌ر کانیه‌که‌ که‌ هاته‌ سه‌ر به‌رزاییه‌که‌ ته‌ماشای کرد چایخانه‌که‌ وا هه‌لته‌کاوه‌ و داری له‌سه‌ر به‌ردییه‌وه‌ نه‌ماوه‌، له‌به‌ر ده‌میا ژنه‌ چایچییه‌که‌ش که‌وتوو)) (ژانی گه‌ل، ۱۴۶). بیگومان ئه‌م بارودۆخه‌ کاریگه‌رییه‌کی گه‌وره‌ی له‌ سه‌ر کاره‌کته‌ره‌کان داناوه‌. کاره‌ساته‌کان وه‌کو ده‌سه‌لاتیکی سته‌مکار کاریان له‌سه‌ر هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ و لیکترازانی کۆمه‌لایه‌تی خیزانه‌کان کردوو. ئه‌م جووره‌ لیکترازانه‌ دوور له‌ ویست و ئاره‌زووی که‌سه‌کانه‌ و ئازار و ئه‌شکه‌نجیه‌کی گه‌لیک سه‌خته‌ که‌ رووبه‌پرووی کۆمه‌لگه‌ بۆته‌وه‌. له‌م رۆمانه‌دا هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ چه‌قی کارکردنی

رۆماننووس بووه، به‌و واتایه‌ی رۆماننووس له‌سه‌ر چه‌مکی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی بنیاتی رۆمانه‌که‌ی دارشتووه و ته‌واوی رووداوه‌کانی ناو رۆمانه‌که‌ له‌سه‌ر بنچینه‌ی کاریگه‌ری و کارتی‌کردنه‌کانی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی دامه‌زراون و رێره‌وی خۆیان به‌رده‌وام پێده‌ده‌ن.

له‌ رۆمانی (سه‌گوه‌ر)ی (محهمهد موکری)دا به‌هۆی هه‌مان هۆکاری سیاسی و شه‌ر و وێرانه‌کانه‌وه‌ کاره‌کته‌ری سه‌ره‌کی به‌هۆی زیندان و دواتریش له‌سێداره‌دانه‌وه‌ له‌گه‌ڵ ماله‌وه‌دا دووچارى هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بیته‌وه، ئه‌و هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ له‌ ئه‌نجامی ئه‌و باره‌ ناهه‌مواره‌ی سیاسیه‌ هاتۆته‌ ئاراوه، که‌ کاری کردۆته‌ سه‌ر لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌ناو کۆمه‌لگه‌دا. لێره‌شدا به‌بێ وێستی کاره‌کته‌ر ئه‌و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌ روویداوه و داموده‌زگایه‌کی کۆمه‌لایه‌تی وه‌کو خێزان هه‌لۆه‌شاوه‌ته‌وه‌ و ئه‌ندامه‌کانی له‌یه‌کتر دا‌براون و لیک‌ترازون، ئه‌م هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌ پلان بۆ دا‌رپێژراو نه‌بووه، له‌ هه‌مان کاتیشدا بووه‌ته‌ چه‌قی پیکه‌یتانی رووداو و گێرانه‌وه‌ له‌ رۆمانه‌که‌دا و رۆماننووس چه‌مکی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی وه‌کو بنیاتی ده‌قه‌که‌ به‌کاره‌یتاوه. هه‌ر له‌و رۆمانه‌دا ئاماژه‌ به‌ رووداوێک ده‌دری‌ت، کاتی‌ک به‌سه‌رپه‌رشتی کاره‌کته‌ری سه‌ره‌کی پلاتی هێرشێک بۆ سه‌ر بنکه‌ و پینگه‌کانی دوژمن و ته‌قاندنه‌وه‌ی بۆرپیه‌ نه‌وتیه‌کان داده‌نری‌ت، یه‌کێک له‌و پێشمه‌رگانه‌ که‌ ناوی (دل‌شاد)ه‌ داوا ده‌کات له‌و کرده‌وه‌ سه‌ربازییه‌دا به‌شدارى پێبکری‌ت. له‌ دوا جاریشدا له‌و کرده‌وه‌یه‌دا شه‌هید ده‌بیت، کاتی‌ک ته‌رمه‌که‌ی دیننه‌وه‌ و دایکی ده‌گاته‌ سه‌ری و دوا‌جار مال‌ئاوایی لێده‌کات، له‌و ساته‌دا ((دوو فرۆکه‌ی (میگ) درى پێدان، شه‌ستتیر، بێده‌نگیه‌که‌ی شه‌قار کرد. په‌نا به‌رد و کونه‌ ته‌یاره‌ و که‌ند بووه‌ قه‌ل‌خانتان.. یه‌ک دوو‌جار ئه‌مه‌سه‌رو ئه‌وسه‌ریان کرد و ئه‌وجا به‌ساروخ تێتان به‌ربوون، له‌نزیکى هه‌ریه‌ک له‌ ئیوه‌ ئاگر و دوو‌که‌ڵ به‌رز بووه‌وه‌)) (سه‌گوه‌ر، ۵۵) به‌هۆیه‌وه‌

سه‌ره‌پرای شه‌هیدبوونی (دلشاد)، دایکیشی له‌ته‌کیدان ئاگری له‌جسته‌ی به‌رز ده‌بووه‌وه‌ ئه‌ویش له‌ته‌ك جسته‌ی کورپه‌که‌ی شه‌هید ده‌بی‌ت، ئه‌و کاره‌ساته‌ بووه‌ هۆکاریک بۆ هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی که‌ خانه‌واده‌که‌ی (دلشاد) دووچاری بوون و ئه‌و رووکار و کاریگه‌رییه‌کانی ئه‌و لیکترازانه‌ش له‌باوکیاندا ره‌نگی دابۆه‌ ((پاش ئه‌و رووداوه‌، هه‌ریه‌ك دوو مانگ جارێ باوکی دلشادت ده‌بینی. گه‌لێ شه‌و تا به‌ره‌به‌یان، له‌پاینی گۆرپه‌که‌دا داده‌نیشت، تا‌قه‌ فرمی‌سکی له‌چاوانی نه‌ده‌هاته‌ خوارێ.. ئه‌وه‌نده‌ بێده‌نگ بوو وه‌ك ئه‌وه‌ی زمانی له‌بیر چوویته‌وه‌. ئاوها ده‌هاته‌ به‌رچاو جگه‌ له‌ (ئا) و (نه) به‌ولاوه‌ هیچی دی نه‌ده‌وت..)) (سه‌گه‌ر، ل ۵۶). ئه‌م هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌ به‌ باره‌ نه‌رێنیه‌که‌یدا وای کردووه‌ رۆمانووس له‌ناو رووداوه‌کاندا به‌کاری به‌ی‌نی‌ت و به‌شیک له‌په‌یام و مه‌به‌سته‌که‌ی پێ بگه‌یه‌نی‌ت. له‌هه‌مان کاتیشدا ئه‌و هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ دووچاری خێزان وه‌کو یه‌که‌یه‌کی سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تی بۆته‌وه‌ و کاریگه‌رییه‌کی بێ وێنه‌ی له‌سه‌ر چاره‌نووسی ئه‌و خێزانه‌ی داناوه‌ و ره‌وتی گێرانه‌وه‌ و رووداو و کاره‌کته‌ره‌کانی له‌دۆخیکه‌وه‌ پێ گواستراوه‌ته‌وه‌ دۆخیککی دیکه‌، به‌مه‌ش هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی وه‌کو ته‌کنیکیک به‌شداری له‌بنیاتی رۆمانه‌که‌دا کردووه‌ و ده‌ستی رۆمانووسی کراوه‌تر کردووه‌ بۆ ئه‌وه‌ی باشت‌ر بارودۆخی سیاسی باس بکات و کاریگه‌ری ئه‌و بارودۆخه‌ش له‌سه‌ر لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تی باس بکات و بیکاته‌چه‌قی پیکه‌یتانی رووداوی سه‌ره‌کی رۆمانه‌که‌ی.

له‌ رۆمانی (کێوی مه‌زن)ی (کاروان عه‌بدو‌للا)دا هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌چوارچۆیه‌ی مملانییه‌ سیاسی و نه‌ته‌وه‌یی و چینایه‌تییه‌کانه‌وه‌ خراوه‌ته‌ روو. به‌و واتایه‌ی که‌ ئه‌و هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ به‌هۆی کێشه‌ و گرفتێ خێزانییه‌وه‌ نه‌بووه‌، به‌لکو لیکه‌وته‌ و ده‌رهاوێشته‌ی ئه‌و ره‌وش و بارودۆخه‌ ناهه‌مواره‌ی سیاسیه‌ که‌ دووچاری کۆمه‌لگه‌ بووه‌ته‌وه‌. له‌م

روانگه‌شه‌وه رۆماننووس ئه‌وه‌هه‌لۆه‌شانده‌وه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تیانیه‌ی خستۆته‌ پوو که‌ رووبه‌رووی کاره‌کته‌ره‌کان بۆته‌وه‌. له‌وانه‌ش (هیوا) که‌ کاره‌کته‌ری سه‌ره‌کی ده‌قه‌که‌یه‌ و به‌هۆی ئه‌وه‌ ره‌وشه‌ سیاسی و ئه‌منیه‌ی که‌ له‌ کۆمه‌لگه‌دا هه‌یه‌، هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ و لیکترازانیکی کاره‌ساتبار رووی له‌ مالباته‌که‌ی کردووه‌. ئه‌وه‌تا باوکی به‌هۆی دووبه‌ره‌کی و شه‌ری براکوژییه‌وه‌ لیان ده‌ترازی‌ت و ده‌بیته‌ قوربانی ئه‌وه‌ سیاسه‌ته‌ هه‌له‌یه‌... ((ئه‌وان باوه‌ریان به‌ قسه‌کانی باوکت نه‌ده‌کرد. یان نه‌یانده‌ویست باوه‌ری پێ بکه‌ن... ئه‌وه‌بوو له‌ شوینیک که‌مینیک بۆ داده‌نینه‌وه‌ و ده‌ستگیری ده‌که‌ن، جله‌کانی له‌به‌ر داده‌که‌ن. دوایی له‌ په‌نای تاویره‌ به‌ردیک رایده‌گرن. یه‌کینک پێ ده‌لی: تۆبه‌ی ده‌که‌ی؟ باوکت نه‌یده‌زانی تۆبه‌ له‌ چی بکا. خۆی له‌وان به‌که‌متر نه‌ده‌زانی، هه‌ربۆیه‌ هیچی نه‌گوتبوو)) (هه‌ژان، ۱۲۳) کوشتنی باوکی به‌ده‌ستی دۆست و هاوڵاتی وڵاته‌که‌ی کاریگه‌رییه‌کی نه‌رینی له‌سه‌ر ده‌روونی داده‌نی‌ت، سه‌ره‌رای ئه‌مانه‌ش دایکی دووچاری ئیفلیج‌بوون ده‌بی‌ت و له‌ هه‌مووشی کاره‌ساتتر (شلیری) خۆشه‌ویسته‌که‌ی له‌لایه‌ن رژیمه‌وه‌ ده‌ستگیر ده‌کریت و له‌ زینداندا بێ سه‌روشوین ده‌کریت، سه‌ره‌رای ئه‌مانه‌ش (هیوا) دایکی خۆی به‌جێ هێشتووه‌ و به‌هۆی ئاشکرا‌بوونی ریک‌خسته‌کانی ناو شاره‌وه‌ رووی له‌ شاخ کردووه‌. ئه‌م بارودۆخه‌ وای له‌ (هیوا) کردووه‌ له‌ناخیدا هه‌ست به‌ لیکترازانیکی گه‌وره‌ بکات و هه‌میشه‌ دایک و خۆشه‌ویسته‌که‌ی له‌ یاد بی‌ت، ئه‌وه‌تا له‌ مه‌نه‌لۆژی‌کدا (هیوا) ناخی خۆی ده‌خاته‌روو ((من تا ئه‌م‌پۆش به‌نه‌یتی بۆ ده‌سته‌ مه‌زنه‌کانت ده‌گریم، تۆ ئیستا پێویستیت به‌ منه، منی دوور له‌تۆ دایه‌! ده‌بێ جارێکی دیکه‌ به‌یه‌کتر بگه‌ینه‌وه‌! به‌وه‌ ده‌ستانه‌ت، ئه‌وه‌ ده‌سته‌ ئارامه‌بخش و گه‌رمانه‌ت ئامیزم بۆ بگریته‌وه‌ ده‌روونی پر له‌ ژان و ناسۆرم، کپ بکه‌یته‌وه‌، به‌چاوی پر له‌ فرمیسکی سوپرت، روومه‌تی شه‌قاربووم تیمار بکه‌یت و سۆزی نه‌مانی

باوکیشم پێ بدیه‌ته‌وه، دایه! ئه‌وه شلیتریش رووی له سه‌فه‌ریکی ناله‌بار کردووه. جارێ دلت به‌وه خۆش بوو. له روخساری ئه‌ودا منیشت ده‌دۆزییه‌وه. به‌لام ئیستا چی ده‌که‌یت؟ روو له کوێ ده‌که‌یت؟)) (هه‌ژان، ۹۵) ئه‌وه هه‌سته‌ی (هیوا) هه‌سته‌یکه له دابرا و لیکترازانیکی گه‌وره‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتووه. ئه‌وه هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه به‌هۆی ره‌وشی سیاسی و کار و چالاکیه‌ سیاسییه‌کانه‌وه رووبه‌رووی خانه‌واده‌ی (هیوا) بوته‌وه و ئه‌مه‌ش کاریگه‌ری ئه‌وه شه‌ر و نه‌هه‌ماتیانه له‌سه‌ر کۆمه‌لگه‌ به‌دیار ده‌خات. ئه‌وه هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌ی که دووچاری مالباتی (هیوا) بوته‌وه، له‌ده‌سه‌لاتی ئه‌واندا نه‌بووه و چاوه‌ڕێی وه‌ها چاره‌نووسیکیان نه‌کردووه، ئه‌وا سیاسه‌ت و شه‌ر و سیسته‌می دیکتاتۆری سیاسی کاریگه‌ری گه‌وره‌ی له‌سه‌ر سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تی داناوه و خانه‌واده‌که‌یانی هه‌لۆه‌شاندۆته‌وه، ئه‌مه‌ش وای له رۆماننوس کردووه بنچینه‌ی رووداوه‌که‌ی له‌سه‌ر چه‌مکی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی دابریژیت و هه‌ولێ ئه‌وه بدات له ریگای هه‌لۆه‌شاندنه‌وه قه‌باره‌ی ئه‌وه نه‌هه‌مه‌تیانه باس بکات که رووبه‌رووی تاك و کۆمه‌لگه‌ بوته‌وه.

له‌لایه‌کی دیکه‌وه رۆماننوس له ریگه‌ی باسکردنی ئه‌وه کاره‌ساته‌ی که به‌سه‌ر خانه‌واده‌ی (گولێ) دا هات، هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی ده‌خاته روو که به‌هۆیه‌وه گولێ و دایکی باجه قورسه‌که‌یان داوه. ئه‌م کاره‌ساته‌ش له‌سه‌ر زاری کاره‌کته‌ریکی وه‌کو (ریبوار) هه‌وه ده‌گیریته‌وه ((به‌ره به‌ره به‌هیزی خه‌یال و داغه قووله‌کانی له‌وێ نه‌ما. رویشت بو رۆژانی چه‌ند سالیك به‌ر له ئیستای گه‌رايه‌وه، له نزيك كه‌لاوه‌یه‌ك وه‌ستا، كه‌لاوه‌ی مالى (گولێ) خانووه رووخاوه‌که‌ی ئه‌وه جووتیاره‌ی که له رقی ئاغا گونديان به‌جیه‌په‌شتبوو، هاتبوونه شار، له شاریش به‌ته‌گییر و پیلانی ئاغا، شه‌وی له شه‌وانی به‌هار چه‌کداریک لیان به‌ژوور ده‌که‌وی و هه‌ر له‌نیو جیگادا

جووتیاره‌که ده‌کوژی. ئیدی (گۆلێ) بی باوک ده‌میتته‌وه و ئه‌و شوینه‌ش به‌جی دێلن و کۆنه‌ خانوویه‌کی به‌قور دروستکراو له‌ نزیك مآلی هیوا به‌کرئ ده‌گرن)) (هه‌ژان، ۱۲۷). بیگومان لیره‌دا به‌هۆی مملاتییه‌ چینایه‌تی و زوڵم و زۆرداری ئاغا‌کانه‌وه ئه‌و مالبا‌ته‌ رووبه‌رووی هه‌لوه‌شاندنه‌وه و لیک‌ترازانی کۆمه‌لایه‌تی بوونه‌ته‌وه. ئه‌و هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌ی که رۆماننوس باسی لیه‌وه‌ ده‌کات له‌ ئه‌نجامی مملاتییه‌ چینایه‌تی نیوان جو‌تیار و ئاغا‌هاتۆته‌ کایه‌وه و به‌هۆیه‌وه خیزان وه‌کو داموده‌زگایه‌کی کۆمه‌لایه‌تی دوو‌چاری هه‌لوه‌شاندنه‌وه هاتووه. ئه‌وه‌ی تییینی ده‌که‌ین لیره‌دا زۆربه‌ی ئه‌و هه‌لوه‌شاندنه‌وانه‌ که به‌هۆی بارودۆخی سیاسیه‌وه هاتوونه‌ته‌ ئاراوه، به‌باری نه‌رینیوونه و له‌ هه‌مووشی گرینگ‌تر به‌شیوازیکی زۆر توندوتیژ که بریتیه‌ له‌ کوشتن و خوین‌پرشتن هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌کان روویانداوه و به‌هۆیه‌شه‌وه کاریگه‌ریه‌کانیان گه‌لێک سه‌خت و دژوار بووه له‌سه‌ر کاره‌کته‌ره‌کان.

دووهم - بارودۆخی کۆمه‌لایه‌تی:

هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌شیکێ دانه‌براو له‌ سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تی، بیگومان گۆرانی کۆمه‌لایه‌تی له‌ناو کۆمه‌لگه‌دا کیشه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌دوای خۆیدا ده‌هینیت و ئه‌و کیشه‌نه‌ش به‌شیکیان له‌ ریگای هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی چاره‌سه‌رییان بۆ ده‌دۆزریته‌وه. دیاره‌ هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی جیا له‌وه‌ی که چاره‌سه‌ری به‌شیک له‌ کیشه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ده‌کات، له‌ هه‌مان کاتیشدا حاله‌تیکێ نه‌رینی دروست ده‌کات و کاریگه‌ری گه‌وره‌ی له‌سه‌ر خودی سیسته‌مه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌که و تاکه‌کانی کۆمه‌لگه‌ش ده‌کات. لیره‌دا چهند حاله‌تیکێ کۆمه‌لایه‌تی ده‌خه‌ینه‌روو که راسته‌وخۆ هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی دیننه‌ ئاراوه:

أ- ته‌لاق:

یه‌کیك له‌وه‌وکارانه‌ی که ده‌بیته هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی دیارده‌ی (ته‌لاقدان)ه که ئه‌ویش واته هه‌لۆشانده‌وه‌ی ئه‌و گریبه‌سته‌یه که به‌هۆیه‌وه دوو مرۆف ژیا‌نی هاوسه‌ری‌تیا‌ن پیکه‌یتاوه و بریاریا‌نداوه خیزان دروست بکه‌ن و نه‌وه بخه‌نه‌وه، که‌واته ته‌لاق ((پروسه‌ی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی گریبه‌ستی هاوسه‌رگرییه، که هه‌ریه‌ک له‌پیاو و ژن به‌ر له‌وه‌ی بچه‌ناو په‌یوه‌ندیه هاوسه‌رگرییه‌کانه‌وه واژویان کردووه، ئه‌م پروسه‌یه یارمه‌تی هه‌ردوو لاده‌ات پیکه‌یه‌کی تاکه‌که‌سیان هه‌بیته)) (د. ئیحسان محمه‌د ئه‌لحه‌سه‌ن، ۲۰۱۲، ۱۵۶) له‌م باره‌یه‌وه ته‌لاقدان ئه‌و گریبه‌سته هه‌لده‌وه‌شینیته‌وه و هه‌ر لایه‌ک سه‌ربه‌ست ده‌بیته له‌دیاریکردنی رپه‌وه‌ی ژیا‌نی و هیچ هاوبه‌شییه‌ک له‌ژیا‌ندا له‌نیوانیا‌ندا نامینیته ئه‌و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌ش به هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌کی هه‌میشه‌یی داده‌نریته که له‌وانه‌یه دووباره ئه‌و جوړه په‌یوه‌ندیه کۆمه‌لایه‌تیه دروست نه‌بیته‌وه، ئه‌و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه زیاتر لیکه‌وته‌ی ده‌بیته که له‌نیوان هه‌ردوو لادا مندال هه‌بیته که کیشه‌ی لیکترازانه‌که گه‌وره‌تر ده‌کات. له هه‌مان کاتدا ئه‌و چه‌مکه (ته‌لاقدان) راسته‌وخۆ دژ به چه‌مکی (خیزان)ه و له‌بنه‌ره‌ته‌وه خیزان وه‌کو ده‌زگا و دامه‌زراوه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی هه‌لده‌وه‌شینیته‌وه، بۆیه ئه‌و چه‌مکه به‌تیکده‌ر و رووخاندنی ده‌زگای خیزان له‌قه‌له‌م ده‌دریته.

له‌م پرووه‌وه له‌رۆمانی (پیشمه‌رگه‌)ی (ره‌حیمی قازی)دا، حاله‌تیکی نامۆ باس ده‌کریت و زیاتر په‌یوه‌ست به داوینپسی کراوه و بابه‌ته‌که له‌نه‌گونجان و لیک تینه‌گه‌یشتی دوو مرۆف ده‌رچوووه و په‌یوه‌سته به لادانی کۆمه‌لایه‌تی، ئه‌ویش له‌و دیمه‌نه‌دا خراوه‌ته‌پروو که (مینه‌ئاغا) ئاستی داوینپسییه‌که‌ی گه‌یشته‌ته ئه‌و راده‌یه‌ی که شیواوی کۆمه‌لگه و له‌ناوچوونی به‌ها و چه‌مکه‌کانی پیکه‌یتانی خیزان و هه‌روه‌ها شیواندنی ریوشوینه‌کانی ته‌لاقدانی

لێبکه‌وێته‌وه ((شیرکۆ و خوشکه‌که‌ی ده‌یانزانی که عیشق و هه‌زلیکردویی مینه‌ئاغا هه‌ر چهند رۆژیکه‌ و هه‌تا ئه‌وی ده‌می جیا له‌ ژنه‌ دایمییه‌کانی چهند کچه‌ کرمانجی‌شی ماره‌ کردبوو و هه‌ریه‌که‌ی چهند رۆژیک راگرتبوون و ته‌لای دابوون)) (پیشمه‌رگه، ٤٧)، ئه‌م جۆره‌ کاره‌ی (مینه‌ئاغا) راسته‌وخۆ په‌یوه‌ست کراره‌ به‌ داوینپییسی، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا لیکترازانیکی قوولی کۆمه‌لایه‌تی‌شی به‌دوای خۆیدا هێناوه‌ و شیواوییه‌کی کۆمه‌لایه‌تی بۆ کۆمه‌لگا خولقاندووه‌ و هه‌روه‌ها بی‌ریزییه‌کی گه‌وره‌شه‌ له‌به‌رامبه‌ر ده‌زگایه‌کی گرنگی وه‌کو خیزان، جیا له‌مانه‌ش به‌ که‌م سه‌یرکردنی ئافره‌تی چینه‌کانی دیکه‌یه‌، به‌تایبه‌تیش چینی زه‌حمه‌تکیش و هه‌زار و به‌کاره‌یتانیانه‌ وه‌کو کالایه‌ک بۆ تیرکردنی ئاره‌زووه‌کانیان. له‌ به‌رامبه‌ریشدا به‌دوو جار ئه‌و ئافره‌تانه‌ دووچاری چه‌وساندنه‌وه‌ بوونه‌، له‌لایه‌که‌وه‌ بۆ دامرکاندنه‌وه‌ی هه‌زی (مینه‌ئاغا) به‌کاره‌یتراون، له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ ئافره‌تی ته‌لاق‌دراو له‌ناو کۆمه‌لگه‌ی کوردی به‌چاویکی نزم سه‌یری ده‌کریت و به‌ختیکی باشی نییه‌ دووباره‌ ژیانی هاوسه‌ری پیکه‌هێنیتته‌وه‌. بۆیه‌ ده‌بینین (مینه‌ئاغا) بۆ چاره‌سه‌رکردنی ئه‌و کیشه‌یه‌ش دووباره‌ رووبه‌رووی هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌کی گه‌وره‌تریان ده‌کاته‌وه‌ کاتیک به‌زۆر به‌شوویان ده‌دا بۆ ده‌ست و پێوه‌نده‌کانی ((به‌لام کاره‌که‌ به‌وه‌ش ته‌واو نه‌بووبوو، مینه‌ئاغا بۆ ئه‌وه‌ی که‌ ژنه‌ ته‌لاق‌دراوه‌کانی مێرد به‌ غه‌یره‌ نه‌که‌ن ئۆکه‌ره‌ (مه‌حره‌مه‌کانی) خۆی مه‌جبور ده‌کرد کۆنه‌ ژنه‌کانی وی بێنن)) (پیشمه‌رگه، ل ٤٧). که‌واته‌ ئۆکه‌ره‌کانی‌شی به‌زۆری زۆرداری ناچار به‌هێنانی ژنه‌ ته‌لاق‌دراوه‌کانی ده‌کرد، به‌مه‌ش خیزان ده‌بووه‌ ده‌زگا و دامه‌زراوه‌یه‌کی شیواو و پر له‌ لیکترازانی کۆمه‌لایه‌تی، که‌ ئه‌مه‌ش کاریگه‌رییه‌کی مه‌ترسیداری له‌سه‌ر کۆمه‌لگه‌ هه‌یه‌.

له‌ رۆمانی (شاری) (حوسین عارف)دا له‌ دیمه‌نی‌کدا رۆماننووس له‌ باسکردنی کاره‌کته‌ریکی وه‌کو (ده‌رویش که‌ریم) ئاماژه‌ به‌ بنه‌ماله‌که‌ی ئه‌و

ده‌کات، کاتیك که هاتوونه‌ته داخوازی (خورشه‌ی خوشکیه‌وه، ئه‌و داوای ژن به‌ژنی ده‌کات و ئه‌وه‌ش به‌باوکی راده‌گه‌یه‌نیت، به‌لام باوکی رازی نابیت، له‌به‌رانبه‌ریشدا ئه‌و ته‌شقه‌له‌یان پیده‌کات، بۆیه‌باوکی تووره‌ده‌بیت و داوای لیدانیکه‌ی باش، له‌ماله‌وه‌ش ده‌ری ده‌کات. به‌هۆیه‌شه‌وه (ده‌رویش که‌ریم) بۆ ماوه‌ی شەش سال له‌ماله‌وه‌ده‌ترازیت و داوای مردنی باوکی ده‌گه‌رپه‌ته‌وه ((له‌و کاتوه‌سه‌ری خۆی هه‌لگرت و بۆ ماوه‌ی شەش سالی ره‌به‌ق، که‌س هه‌یچی له‌باره‌وه‌نه‌بیسته‌وه‌تا له‌پر، داوای مردنی باوکی به‌چوار مانگ په‌یدا‌بووه‌وه، ئه‌وساش خۆی، هه‌ر هه‌یچی بۆ که‌س نه‌گه‌رپه‌ته‌وه)) (شار، ۹۰). لێره‌دا ئه‌و لیکترازانه‌کاتی بووه‌و به‌هۆی ده‌رکردنه‌وه‌بووه، کاتیکیش باوکی که‌ده‌ری کردووه، ده‌مریت، ئیتر ریگای گه‌رانه‌وه‌خۆش ده‌بیت. ئه‌و هاته‌وه‌شی ده‌بیته‌هۆکاری ئه‌وه‌ی مالباتی (خورشه‌ی خوشکی دووچاری هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی بیته‌وه، چونکه‌هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌دژی (عه‌زیز)ی می‌ردی (خورشه‌) ده‌جوولایه‌وه‌و ژیانانی لی کردبووه‌دۆزه‌خ، هه‌رچه‌نده (خورشه‌) له‌سه‌ره‌تاوه‌به‌لینی ئه‌وه‌ی پیدا که‌ته‌گه‌ر (ده‌رویش که‌ریم) ناخۆشی کرد و داوای خانوو و هه‌ر شتیکی دیکه‌ی لی کردن، ئه‌وان به‌یه‌که‌وه‌به‌جی به‌یلن و بچنه‌وه‌مالی (عه‌زیز) و له‌وی بژین، به‌لام ((کاتی ده‌رویش ژیانانی له‌عه‌زیز کرده‌دۆزه‌خ و ئه‌م دوا‌پریاری خۆی دا، خورشه‌وای نه‌کرد، وه‌کو ده‌رویش له‌و ماوه‌یه‌دا گه‌رۆده‌ی جادوویه‌کی کردبێ، زۆر به‌بیاکیه‌وه‌له‌پرووی پریاره‌که‌دا وتی: نه‌ه‌نایه‌م... تو ده‌ته‌وی من بۆ دۆزه‌خیک به‌ریت، گوايه‌بیم کاره‌که‌ری دایکت و خوشکه‌کانت؟! نایه‌م. عه‌زیز هه‌ولێ زۆر له‌گه‌لدا قایلی بکا، که‌هه‌ر بی سوود بوو وتی: -ئاخر خراپت به‌سه‌ر دێ.

- خراپم به‌سه‌ر دێ، بۆ نیازی چیت هه‌یه؟! سه‌رم ده‌پریت!؟

- نه‌ه... له‌سه‌ر برین خراپتر ... ته‌لأقت ده‌ده‌م.

- بیده .. باکم نیه. عه‌زیر له‌و ساته‌دا، ته‌وژمی به‌زه‌یه‌یه‌کی قوول زۆری بۆ هینا و به‌سۆزه‌وه‌ وتی: خورشه.... هۆشت بینه‌وه‌ به‌رخۆت.. من تۆم خۆش ده‌وی... من خیر و خۆشیم بۆ تۆ ده‌وی.. به‌قسه‌م بکه و زهره‌ر ناکه‌یت... به‌قسه‌م بکه. که‌چی ئه‌و لووتی لێ کرده ئاسمان و وتی: به‌قسه‌ت ناکه‌م. ئیتر ئه‌وه‌ دوا ساتی ژن و مێردایه‌تیان بوو)) (شار، ۹۴-۹۵). لێره‌دا هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌هۆی ته‌لاق‌دانه‌وه‌ هاتۆته‌ کایه‌وه، هۆکاری ئه‌و ته‌لاق‌دانه‌ش ئافره‌ته‌که‌ بووه، بگره‌ پیاوه‌که‌ گه‌لێک پارایته‌وه‌ تا نه‌گاته‌ ئه‌و هه‌لوه‌شاندنه‌ کۆمه‌لایه‌تییه، که‌چی سووربوونی ئافره‌ته‌که، ئه‌و هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌ی هیناوه‌ته‌ کایه‌وه. دياره‌ لێره‌دا هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌که‌ به‌ویستی لایه‌ک بووه و به‌ویست و ئاره‌زووی لایه‌کی دیکه‌ش نه‌بووه، زیانه‌که‌شی بۆ هه‌ردوو لا گه‌راوه‌ته‌وه، چونکه‌ مندالیان نه‌بووه تاوه‌کو شوینه‌واری ئه‌و هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌ زیاتر به‌ده‌ریکه‌ویت، به‌لکه‌ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌که‌ ته‌نیا بۆ خۆیان به‌زیان گه‌راوه‌ته‌وه. ئه‌و هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌ له‌ ئه‌نجامی پێداگیری ئافره‌ته‌که‌ بووه و بیانووه‌که‌شی زۆر به‌هیز نه‌بووه، ته‌نانه‌ت هاوسه‌ره‌که‌ی زیاتر له‌ خه‌می مانه‌وه‌ی خێزانه‌که‌ی بووه، دياره‌ لێره‌دا هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی خێزانه‌که‌ له‌ ئه‌ستۆی ئافره‌ته‌که‌ بووه و ره‌چاوی بارودۆخی ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی هاوسه‌ره‌که‌ی خۆی نه‌کردوه.

له‌ رۆمانی (توانه‌وه‌) ی (غه‌فور سالح عه‌بدووللا) دا له‌ دیمه‌نی‌کدا به‌هه‌مان شیوه‌ی (قاره‌مان)، باس له‌ کاره‌کته‌ریکی دیکه‌ ده‌کریت، که‌ ئه‌ویش (ده‌رویش سالح) و به‌ته‌نیا له‌ گه‌له‌خانه‌که‌دا ژووریکی به‌کرێ گرتووه، ئه‌ویش دووچاری هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی هاتووه و له‌ خێزانه‌که‌ی جودا بوویته‌وه، ئه‌مه‌ش له‌گه‌فتوگۆی نیوان ئه‌و و (حه‌مه‌مین) به‌رچاوخراوه ((ئێ باشه‌ ده‌رویش ئه‌م هه‌موو عومره‌ ژنت نه‌هیناوه؟ به‌خه‌فه‌تباریه‌وه: - به‌لێ، ته‌نیا مانگی‌ک پیمه‌وه دانیش، زۆرم هه‌ولدا پیمه‌وه دانیشی، به‌لام بێ سوود بوو، ناچار ته‌لاقم دا))

(توانه‌وه، ۲۳۹)، لێره‌دا هۆکاری ئه‌وه‌ هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌که‌ به‌هۆی نه‌گونجانیانه‌وه‌ بووه‌ و له‌سه‌ر داوای خه‌یزانه‌که‌شی به‌ ته‌لاقدان له‌یه‌کتری جودابوونه‌ته‌وه‌، به‌لام رۆماننووس هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ی باسکردووه‌ و هۆکاره‌کانی ئه‌وه‌ نه‌گونجانه‌ی نه‌خستۆته‌ پوو، ئه‌گه‌رچی له‌ شیوه‌ی باسکردنی زیاتر ئافره‌ته‌که‌ خه‌تایه‌ر به‌دیاری ده‌که‌ویت و هاوسه‌ره‌که‌ی زیاتر به‌ خه‌مخۆری مانه‌وه‌ی خه‌یزانه‌که‌ی پیشان دراوه‌.

له‌ رۆمانی (کانگه‌ی به‌لا)ی (حسام به‌رزنجی)دا له‌ دیمه‌نیکدا ئاماژه‌ به‌ هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌کی دیکه‌ی خه‌یزان ده‌کات، ئه‌ویش لیکترازانی (ژاله‌)ی هاوڕه‌یی (دارا)یه‌ و به‌م شیوه‌یه‌ پیکه‌پێنانی ژیا‌نی هاوسه‌ری و دواتر لیکترازانی خۆی و مێرده‌که‌ی بۆ (دارا) ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ ((پیش ئه‌وه‌ی بۆ ئیره‌ بێم، گه‌لی شاری تریش گه‌راوم. دوايه‌ له‌ گه‌ل یه‌کن یه‌کترمان ناسی، جا به‌ ته‌واوی فیری زمانی ئیوه‌ بووم، وای لێ هات بووین به‌مخوازی یه‌کتر، به‌لینی پێ دام که‌ بمخوازی، منیش به‌رامبه‌ر به‌مه‌وه‌ چ ماڵ و سامانی هه‌مبوو زۆربه‌ی زۆریم پێدا. دوا‌ی ئه‌وه‌ی بۆ ئیره‌ هه‌تانی... و ماڵه‌که‌ی هه‌موو له‌ ژیر ده‌ستی ده‌ره‌ینام، ئینجا وه‌ك چه‌قه‌لی گه‌ر لیم هه‌نگه‌رايه‌وه‌...)) (کانگه‌ی به‌لا، ۱۳۵-۱۳۶). لێره‌شدا مادده‌ و پاره‌ و پوول بووه‌ته‌ هۆکاری ئه‌وه‌ی که‌ هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌نێوانیاندا رووبدات، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ش که‌ پیاوه‌که‌ له‌ سه‌ره‌تاوه‌ به‌فیل بووه‌ و ته‌نیا بۆ پاره‌و پووله‌که‌ هه‌تاویه‌تی. کاتیکیش (دارا) په‌رسیاری ئه‌وه‌ی لێ ده‌کات که‌ سه‌کالای لیکردبا و به‌یاسا مافه‌کانی خۆی لێ وه‌رگرتبا، که‌چی به‌وه‌ وه‌لامی ده‌داته‌وه‌ که‌ پشتی به‌هه‌یز بووه‌ و نه‌یتوانیوه‌ به‌یاساش مافه‌کانی خۆی وه‌رگه‌ڕێته‌وه‌ ((ویستم به‌ یاسا ته‌له‌ی خۆمی لێ بکه‌مه‌وه‌، به‌لام زانیم بۆم ناچیتته‌ سه‌ر و پشتیوانی به‌هه‌یزی هه‌ن، خۆم لێ کپکرد)) (کانگه‌ی به‌لا، ۱۳۶) ئه‌مه‌ش له‌ روویه‌که‌وه‌ نه‌بوونی سه‌روه‌ری یاسا له‌ ولات به‌دیاری ده‌خات و

بوونی کهسانیک پیشان ده‌دات که له سه‌رووی یاسان و کهس ناتوانیت لێچینه‌وه‌یان له‌گه‌لدا بکات، که به‌هۆی ئه‌وانه‌وه له‌رووی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه کاره‌ساتی له‌و شیوه‌ی لێ که‌وتۆته‌وه، له‌هه‌مان کاتیشدا رووی چه‌وساندنه‌وه‌ی هاو‌لاتیانی له‌مه‌ر بوونی ئه‌و جو‌ره که‌سانه که له سه‌رووی یاسان پیشان ده‌دات که ته‌نانه‌ت شوینه‌واری ته‌نیا له بوونی نه‌بوونی یاسادا نییه، به‌لکو له‌رووه کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌شه‌وه کاریگه‌ری و کارتی‌کردنی هه‌یه .

له رۆمانی (په‌رستگه‌ی دل‌داری) ی (ئیسماعیل ره‌سول) دا رۆماننوس له رووداوه سه‌ره‌کییه‌که‌ی ده‌قه‌که‌یدا که بریتیه له په‌یوه‌ندییه‌کی خو‌شه‌ویستی له‌نیوان (سه‌عید و سو‌فیا) دا، چهند هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی باس ده‌کات که رووبه‌رووی خانه‌واده‌که‌ی (سو‌فیا) بوونه‌ته‌وه، چونکه (سو‌فیا) هاوسه‌ر و سه‌ی منداڵی هه‌یه، به‌لام هاوسه‌ره‌که‌ی (لویس) له‌گه‌لدا خراپه، بۆیه به‌هۆی ئه‌و خراپیه‌وه دووچار ی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بیته‌وه ، ئه‌مه‌ش له زاری (کاترین) وه‌ گوزارشتی لێ ده‌کریت ((دوینی شه‌و ئه‌و نه‌فره‌ت لێ کراوه‌ی باوکیان پاش شه‌ره‌ شه‌قیکی زۆر هه‌موویانی برد و به‌زۆر له سو‌فیای سه‌نده‌وه! ئه‌و نه‌گریسه ده‌ی قیزاند و ده‌ی گوته‌وه: ئه‌مانه کچی منن نامه‌وی له پانسیونیک خراپ ی وه‌کو ئیره‌ بمینه‌وه و دایکیکی وا په‌روه‌رده‌یان بکات)) (په‌رستگه‌ی دل‌داری، ۱۶۵-۱۶۶)، له‌و دیمه‌نه‌دا کاریگه‌رییه‌کانی دوا‌ی لیکترازان و ته‌لاق روونکراوه‌ته‌وه و کاریگه‌رییه‌ نه‌رییه‌کانی له‌سه‌ر منداڵان به‌تایبه‌تی خراوه‌ته‌روو، که چۆن له‌نیوان دایک و باوکیان سه‌رگه‌ردان ده‌بن و له ژیانیک ته‌ندروست و سه‌قامگیر بی به‌ش ده‌بن، له‌هه‌مان کاتیشدا هه‌ست و سو‌زی دایکایه‌تیش پیشان ده‌دات کاتیک به‌زۆر له منداڵه‌کانی دوور ده‌خریته‌وه. ئه‌و کاریگه‌رییه‌ نه‌ریانه له ئه‌نجامی هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ دینه‌ کایه‌وه کیشه‌ی دیکه‌ی کۆمه‌لایه‌تی دروست ده‌که‌ن.

لە رۆمانی (ئەندێشەیی مرۆفێك)ی (حوسین عارف)دا جوړیك له هەلۆه‌شانەوێ کۆمە‌لایەتی دەبێنریت ، که بوو ته بزویته‌ری رووداوه سەرەکییە که و ته‌وه‌ر و بنچینه‌ی ده‌قه‌که‌ی پیکه‌یتاوه. ئەو هەلۆه‌شانده‌وه کۆمە‌لایەتییه له سەرەتای رۆمانه‌که‌دا شیوه‌یه‌کی شاراوێ وه‌رگرتوو و خوینەر هه‌ستی پیناکات، هه‌رچه‌نده بوونی چەند هێمایه‌ك ریگه‌ خو‌شکه‌ر و زه‌مینه‌سازی بۆ ئەوه ده‌که‌ن که ئەو هەلۆه‌شانده‌وه کۆمە‌لایەتییه ئاشکرا بکه‌ن، وه‌کو هاتنی (سابیر) بۆ لای (سه‌بری)ی کاره‌کته‌ری سه‌ره‌کی و هه‌روه‌ها ئەو سندوو‌قه‌ی که له باوکی بۆ (سه‌بری) مابوووه و که نه‌هێنیه‌کانی ئەو هەلۆه‌شانده‌وه کۆمە‌لایەتییه‌ی له‌خۆ گرتوو. ئەو ره‌مز و هێمایانه به‌شیک بوون له ئاماژه‌دان به‌و هەلۆه‌شانده‌وه کۆمە‌لایەتییه‌ی که کرۆکی رووداوه‌که و گریه‌ سه‌ره‌کییە که‌ی رۆمانه‌که له‌خۆ ده‌گریت. بۆیه له‌کو‌تایی رۆمانه‌که‌دا ئەو هەلۆه‌شانده‌وه کۆمە‌لایەتییه که به‌نه‌ینی ماوه‌ته‌وه ئاشکرا ده‌بیت و لایه‌نه‌کانی روون ده‌بنه‌وه. ئەویش له‌و کاته‌دایه که (سه‌بری) له‌ریگه‌ی دۆزینه‌وه‌ی پارچه‌ کاغه‌زیک له‌ناو سندوو‌قه‌که‌دا ئەوه‌ی بۆ روون ده‌بیته‌وه که باوکی کاتی خو‌ی ژنیکی دیکه‌ی هێناوه و له‌ویش کورپکی بووه که ناوی (سابیر)ه ((بۆم روون بووه‌ته‌وه بابە... باش باشم بۆ روون بۆته‌وه تو هاتیت مه‌نیجه ناویکی به‌سه‌زمانت له‌خشته برد.. ئاخۆ بزانه چ کچیکی کلۆلی بی ده‌ره‌تان بووه و وه‌ک نیچیریک که‌وتوو ته‌ به‌رده‌ست. که له‌خشته برد. کچه‌ سکی پر بوو. ئینجا تو‌ی میرزا و مه‌لازاده‌ی وه‌چه‌ی میرزا و مه‌لازاده‌کان . هاتیت له‌ترسی ئابروو‌چوونی خو‌ت نه‌ک ئەو. به‌لاکو‌لان له‌لای مه‌لایه‌ک ماره‌ت کرد)) (ئەندێشەیی مرۆفێك، ٢٤١). لێره‌دا هۆکاری ئەو ژنه‌یتانه روون ده‌بیته‌وه که به‌هۆی داوینییسی بووه و به‌ناچاری باوکی ئەو ژنه‌ی هێناوه، به‌تایبه‌تیش که سکی پر بووه، به‌لام دوا‌ی ئەوه‌ی که کاره‌که‌ی له‌ به‌رژه‌وه‌ندیی خو‌ی ته‌واو

کردوو، ژنه‌ی ته‌لاق داوه ((دوا‌ی ئه‌وه چۆنت ماره کرد. وه‌هاشت ده‌ست پیه‌نا و ته‌لاق دا. ئه‌ی دیاره . مه‌نیجه‌یه‌کی که ره‌نگه کاره‌که‌ریک .. یا ره‌نگه کچی نانکه‌ر و جلشۆریکتان بووبی. چۆن ده‌شی بیته هاوسه‌ری جه‌نابی میرزا و میرزازه! له‌مانه‌ش هه‌مووش به‌جه‌خاتر، هاتن مه‌نیجه هه‌ش به‌سه‌ره سک پره‌که‌تان ، له‌سۆفی عه‌بدو‌ل‌لایه‌کی ده‌سته‌وستانی له‌چه‌شنی مه‌نیجه‌که‌خۆی ماره‌کرد ، ئینجا که مه‌نیجه‌ی ژنی سۆفی عه‌بدو‌ل‌لایه‌که‌ی له‌مه‌ر تۆی بوو، سایره‌که‌ی کاکی له‌مه‌ر منی لی‌ ده‌رچوو)) (ئه‌ندیشه‌ی مرۆفیک، ۲۴۱-۲۴۲).

که‌واته‌ لیره‌دا دوو‌چاری دوو‌جۆره هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بینه‌وه:

۱- هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی نیوان (سه‌بری) و (سایر) دا که هه‌ردووکیان زه‌برای یه‌کن و له‌یه‌که‌ خه‌زانان، به‌لام به‌هۆی شارده‌نه‌وه‌ی ئه‌و زانیاریانه‌وه به‌وه‌یان نه‌زانیوه، به‌مه‌ش هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌کی خه‌زانی روویداوه و کاریگه‌ر و کارتی‌کردنه‌کانی ته‌وه‌ری سه‌ره‌کی رووداوی رۆمانه‌که‌یان پیکه‌ینه‌وه.

۲- به‌هۆی ئه‌وه‌ی باوکی دوا‌ی ماره‌کردنی دایکی (سایر)ه‌وه، هه‌ر زوو ته‌لاقی داوه، ئه‌مه‌ش هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌کی دیکه‌ی کۆمه‌لایه‌تی لیکه‌وتوته‌وه. ئه‌و هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌که‌ چهند هۆکاریکی وه‌کو لادانی کۆمه‌لایه‌تی له‌پشتی بووه و شیوازی هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌که‌ش ته‌لاقدان بووه. که وه‌کو گریه‌که‌ی سه‌ره‌کی رۆمانه‌که‌ له‌سه‌ره‌تاوه تا‌کو کۆتایی به‌نه‌ینی ماوه‌ته‌وه و له‌دوا‌جاردار رۆماننوس وه‌کو خالی وه‌رگه‌ران و وه‌رچه‌رخانی رووداوه سه‌ره‌کییه‌که‌ ئاشکرای ده‌کات.

که‌واته ده‌کرێ بلیین ئه‌و رۆمانه له‌سه‌ر بنچینه‌ی هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی چینی رووداو و گه‌رانه‌وه‌که‌ی بۆ کراوه و هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی بووه به‌پیکه‌ینه‌ری سه‌ره‌کی ده‌ق و له‌پانتایی ده‌قدا رایه‌له‌کانی په‌خش کراوه‌ته‌وه و له‌ریگه‌ی هه‌ماوه ئاماژه‌ی بۆ کراوه و دوا‌جاریش

راسته‌وخۆ ئاشکرا کراوه و که کاریگه‌رییه‌کی گه‌وره‌ی له‌سه‌ر کاره‌کته‌ره‌کان هه‌بووه.

ب - کۆچکردن:

حاله‌تیکی دیکه که بووه‌ته هۆکاری هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی دیارده‌ی (کۆچکردن) ، کۆچکردنیش واته پچران و لیکتزازانی مروفتیک له‌خیزان و هاوڕی و گه‌په‌ک و شار و ولاته‌که‌ی ، به‌هۆی کۆچکردن و دوورکه‌وتنه‌وه‌ لێیان، نه‌ته‌وه‌ یه‌کگرتووه‌کان وه‌ک دیارده‌یه‌کی جیهانی، کۆچکردنی به‌م شیوه‌یه‌ پیناسه‌ کردووه ((بریتیه له‌ جموجۆلی جوگرافی خه‌لک یان تاکه‌ که‌س له‌نیوان ناوچه‌ و هه‌ریمه‌کاندا، که‌ گۆرانی جینگه‌ی نیشته‌جیوون بگریته‌وه‌، له‌میان‌ه‌ی کات و ماوه‌یه‌کی دیاریکراودا، به‌واتایه‌کی دیکه‌ بریتیه له‌ کۆچکردن و به‌جیهیشتنی نیشتمانی دایک و رومان له‌ جینگا و هه‌ریمیکی دیکه‌ به‌مه‌به‌ستی مانه‌وه‌ و درێژه‌دان به‌ ژیان له‌و جینگایه‌دا)) (راستگۆ محهمه‌د، ک ٢٠٠٨ ، ٣٨٤) بینگومان له‌مه‌شدا کۆمه‌لایک هۆکاری سیاسی و ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی رۆلی خۆی ده‌گێریت و گه‌لێک جار ئه‌و که‌سانه‌ ناچار به‌ کۆچکردن ده‌که‌ن که‌ ره‌نگه‌ ئه‌وه‌ به‌ چه‌ز و ئاره‌زووی خۆیان نه‌بووبیت. ئه‌و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ی که‌ له‌مه‌شدا دیته‌کایه‌وه‌، ئه‌گه‌رچی ماوه‌که‌ی درێژ بیت، به‌لام به‌ هه‌لوه‌شانه‌وه‌یه‌کی کاتی له‌قه‌له‌م ده‌دریت، چونکه‌ که‌سه‌که‌ هه‌میشه‌ خانه‌واده‌ و هاوڕی و گه‌په‌ک و شار و ولاته‌که‌ی له‌یاده‌ و چاوه‌پروانی ئه‌وه‌ ده‌کات ئه‌و هۆکارانه‌ی که‌ وایان کردووه‌ کۆچ بکات بپه‌ویته‌وه‌، بۆ ئه‌وه‌ی دووباره‌ بگه‌رپه‌ته‌وه‌ و له‌و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ رزگاری بیت. یه‌کێک له‌ رووکاره‌کانی ئه‌و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ی که‌ له‌ ئه‌نجامی کۆچ دیته‌کایه‌وه‌ لیکتزازانه‌، به‌و واتایه‌ی لیکتزازان له‌ خانه‌واده‌ و هاوڕی و گه‌په‌ک و شار و ولات ئه‌گه‌ر کاته‌که‌ی هه‌ر چه‌نده‌ بخایه‌نیت، جوړیک له‌ هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌شیوه‌ی کاتیش بیت دینیته‌کایه‌وه‌.

لەم پرووه وه له رۆمانی (پیشمه رگه) ی (ره حیمی قازی) دا جوړیک له وه هه لۆه شانده وه کۆمه لایه تییه ی تیدا به دی ده کریت، کاتیک (پیرۆت و شیرکۆ) به هۆی زولم و زۆری ئاغا و دواتر تۆله کردنه وه یان به کوشتنی (مینه ئاغا) ناچار ده بن کۆچ بکه ن و به ره و شاری مه باد برۆن، به مه ش لیکنترازانیک له گه ل بنه مالله که یان و گوند و هاوړیه کانیا ن دیته کایه وه. له وه جوړه هه لۆه شانده وه کۆمه لایه تییه دا به هۆی ئازاره کانی دوورکه وتنه وه هه ست و سۆزه کان ده ورووژین و پله ی نامۆبوون به خۆیا نه وه ده بینن و هه میشه له یادگه یاندا وینه ی ئەندامانی مال و دۆست و هاوړیه کانیا ن ره نگه داته وه، ئەوه تا (پیرۆت) که له شاری مه باد هه میشه هه ست به گه رانه وه بۆ گوند و مالبا ته که ی ده کات و له یادی ناچنه وه ((پیرۆت له وه کاته وه که له کانی سه وزه ده رکه وتبوو هیچ کاتیک باب و دایک و خوشک و براکانی له بیر نه چوو بوو)) (پیشمه رگه، ۱۱۹). به لام ئەو لیکنترازانه زۆر ناخایه نی ت و پیرۆت و هه قاله کانی به سه رکه وتوو به ره و گوند و مالبا ته که یان ده گه رینه وه. ئەم کۆچکردنه که له م رۆمانه دا خراوه ته پروو، کۆچکردنی ناوه خۆیی و کاتی بووه و له دو اجاردا گه راونه ته وه و کۆتایی به هه لۆه شانه وه ی کۆمه لایه تییه که هاتوو ه.

ئەم حاله تی کۆچکردنه له رۆمانی (ناشتی کوردستان) ی (محمه مد سالح سه عید) ی شدا خراوه ته پروو کاتیک خیزانی (مام زۆراب) به هۆی کۆچکردنه وه دوو چاری هه لۆه شانه وه یه کی دلته زینی کۆمه لایه تی ده بنه وه. ئەو کۆچکردنه ی (مام زۆراب) به زۆره ملییه و به ئاره زووی کویخایه و مه به ست لینی پیشاندانی ده سه لاتنی خۆی و چاوترساندنی خه لکی گونده که یه ((ئیسته ش تووشی گونره شی خۆم بووم، پینی لنی کردوو مه ته که وش و ده لیت هه ر ده بی ت برۆیت و دی به جی به یلی ت ده لیت سه ی لیره بمینیته وه، به یه ک گو لله ساردت ده که مه وه... منیش به ناچاری بریارم داوه بچم بۆ شار، بار ناکم، هه ر خۆم

ده‌پڕۆم)) (ناشتی کوردستان، ۱۳) ئەم کۆچکردنه‌ ده‌بیته‌ هۆکاری لیکتزازانی (مام زۆراب) له‌ منداڵه‌کانی به‌تایبه‌تیش (پیزه) که‌ بی‌ که‌س و بی‌ سه‌رپه‌رشت ده‌می‌نیتته‌وه‌ و له‌ئهنجامدا له‌لایه‌ن (رۆسته‌مه‌ سوور)ی کوی‌خا و (مینه‌ی) کورپیه‌وه‌ ده‌ستدریژی ده‌کریتته‌ سه‌ری و سکی پر ده‌کریت و له‌ ئهنجامیشدا به‌دهستی براه‌که‌ی ده‌کوژریت و ئه‌ویش کۆچ ده‌کات و خۆی ده‌شاریتته‌وه‌ ((ده‌با پڕۆم...ته‌واو... کارم لێره‌ نه‌ما... تا نه‌گیراوم.... هیشتا چه‌ره‌دووکه‌ڵ و زه‌هری هه‌لایی چه‌ند ساڵ دیلی و سه‌ربازی له‌سنگم ده‌رنه‌چوو، تا ده‌ردی زیندانیکردنیشی بچیتته‌وه‌ سه‌ر. جا بزائم له‌کوی جیم ده‌بیته‌وه‌؟! ئه‌مجا به‌گریانه‌وه‌ (باوکم ده‌ریه‌ده‌ر، تو شاربه‌ده‌ر و ئه‌نگیوراو، منیش خاك به‌سه‌ر)) (ناشتی کوردستان، ۱۷۶). دواییش باوکیشی له‌ شار له‌ساتی کارکردنیدا گیانی ده‌سپیریت. ئەم هه‌لۆه‌شانده‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ی له‌م رۆمانه‌دا له‌گه‌ڵ ره‌وتی رووداوه‌کان تیکه‌ڵ بووه‌ و ئه‌رکی به‌رپۆه‌بردنی رووداوه‌کانی له‌ ئه‌ستۆ گرتوه‌وه‌، له‌ هه‌مان کاتیشدا کاریگه‌ری و کارتیکردنی له‌سه‌ر ره‌فتار و کرده‌وه‌ی کاره‌کته‌ره‌کانه‌وه‌ هه‌یه‌. به‌م شیوه‌یه‌ ئه‌و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌، هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌کی قوول و پر له‌ناسۆ و تراژیدیایه‌ که‌ دواجار له‌ خزمه‌تی مملاتییه‌ چینیایه‌تییه‌که‌دا خراوه‌ته‌ پوو و به‌هۆیه‌وه‌ زوڵم و سته‌می ئاغا و ده‌ره‌به‌گ و له‌پشتیانه‌وه‌ش ده‌سه‌لات پیشان دراوه‌.

له‌ رۆمانی (په‌رستگه‌ی دلداری) ی (ئیسماعیل ره‌سول)دا (سۆفیا) کاره‌کته‌ری رۆمانه‌که‌ دووچاری هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بیته‌وه‌، کاتیک بریاری ره‌دووکه‌وتن ده‌دات له‌گه‌ڵ کورپیکی خه‌لکی میسر به‌ناوی (سه‌رحان) و کۆچیش ده‌کات بۆ ئه‌و وڵاته‌ ((بریاریک بوو دای، نه‌شی ده‌ویست پاشه‌کشیی لێ بکات.. ئیستا له‌جاران ئازا و جه‌سوورتره‌! هه‌ردووکیان به‌وردی هه‌موو هه‌نگاوێکی خۆ ناماده‌کردیان خسته‌ به‌ر لیکۆلینه‌وه‌، له‌وانه‌ش

موسلمانبوونی سۆفیا و ماره‌پرینی.. هه‌موو شتیکیان به‌نهیته‌ی کۆتایی پێ هینا دانیشتوانی په‌نسیونه‌که‌ به‌هیچ شتیکیان نه‌زانی، که‌ کاتی رۆیشتن داهاات، سه‌رحان ده‌ستی دایه‌ جانتا‌که‌یی و سۆفیاش به‌خۆی و جانتا‌که‌ی به‌گه‌لی که‌وت. نامه‌یه‌کی به‌سۆزیان بۆ پووره‌ کاترین به‌جی هیشته‌، تێیدا هه‌موو شتیکیان بۆی روون کرده‌وه‌ پا‌کانه‌ی ئه‌م هه‌نگاوه‌ی هاویشتوویانه‌ کرد و داوای لێبووردنیان لێ کرد)) (په‌رستگه‌ی دلداری، ۱۷۹). ئه‌م جۆره‌ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ لیکترازانیکی هه‌میشه‌یی به‌خۆیه‌وه‌ بینیه‌، چونکه‌ کۆچکردنه‌که‌، کۆچکردنی ده‌ره‌کی بووه‌ و دوورکه‌وتنه‌وه‌ له‌ ولات بووه‌، جیا له‌مه‌ش به‌نهیته‌ی خانه‌واده‌که‌ی بووه‌ و ئه‌وان پێیان نه‌زانیوه‌، سه‌ره‌پای ئه‌مه‌ش کاریگه‌ری ئایینیش یه‌کیک بووه‌ له‌ هۆکاره‌کانی ئه‌و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ که‌ رۆمانه‌که‌ کاری له‌سه‌ر کردووه‌. به‌م شیوه‌یه‌ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ به‌هۆی کیشه‌ و گه‌رفتی کۆمه‌لایه‌تی و گه‌رفته‌ ئایینیه‌کان و کۆچکردنه‌وه‌ له‌ناو رۆمانه‌که‌دا خراونه‌ته‌ روو و شیکردنه‌وه‌یان بۆ کراوه‌.

ج. نه‌خۆشی و مردن:

نه‌خۆشی یه‌کیکه‌ له‌و گه‌رفتانه‌ی که‌ رووبه‌رووی مرۆف ده‌بیته‌وه‌ و ((حاله‌تیکه‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ی سروشتدایه‌ که‌ دوو‌چاری ئه‌ندامانی جه‌سته‌ و ده‌روونی مرۆف ده‌بیته‌وه‌، که‌ ده‌بیته‌ هۆکاری ئه‌وه‌ی کار و چالاکیه‌کانی ئه‌ندامه‌کانی مرۆف چ له‌ ماوه‌یه‌کی کورت و چ له‌ ماوه‌یه‌کی درێژدا بوه‌ستینه‌، له‌ئه‌نجامیشدا که‌سی تووشبوو هه‌ست به‌ ماندووبوون و لاوازیبوون ده‌کات و توانای ئه‌وه‌ی نامینیت کاره‌کانی رۆژانه‌ی خۆی به‌شیوه‌ی دروست و سروشتی (په‌رینیت)) (فداء ابو حسن، ۲۰۱۵، ۱). به‌م شیوه‌یه‌ نه‌خۆشی یه‌کیکه‌ له‌و هۆکارانه‌ی که‌ کاریگه‌رییان له‌سه‌ر هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه‌، چونکه‌ که‌سی نه‌خۆش له‌ رووی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه‌ سروشتی نابیت و گه‌لیک جار

له‌ ده‌وره‌به‌ره‌که‌ی داده‌پرێت، یاخود به‌هۆی نه‌خۆشی درێژخایه‌ن و کوشنده‌وه‌ دووچاری لیکترازان و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بیته‌وه‌. رۆماننوسان بۆ پیشاندانی رۆل و کاری کاره‌کته‌ره‌کانیان به‌شپۆه‌یه‌کی واقعی زۆر جار په‌نا بۆ نه‌خۆشی ده‌به‌ن و به‌شیک له‌ رووداوه‌کانیان پێ ده‌گیرنه‌وه‌.

له‌م سۆنگه‌یه‌وه‌ له‌ رۆمانی (هه‌ره‌س) ی (موکری) دا هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی کاریگه‌رییه‌کی گه‌وره‌ی له‌سه‌ر ره‌وتی رووداوه‌کاندا هه‌یه‌ و به‌هۆیه‌وه‌ رووداوه‌کان له‌ ویستگه‌یه‌که‌وه‌ بۆ ویستگه‌یه‌کی دیکه‌ هه‌نگاو ده‌نێن، به‌هه‌مان شیوه‌ ئه‌وه‌ هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ کاریگه‌ری و کارتیکردنیکی گه‌وره‌شيان له‌سه‌ر ژيان و گوزه‌رانی کاره‌کته‌ره‌کانه‌وه‌ هه‌یه‌. له‌ سه‌ره‌تای رۆمانه‌که‌شدا رووبه‌رووی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بینه‌وه‌ که‌ دووچاری بنه‌ماله‌ی (حه‌مه) ده‌بیته‌وه‌، له‌کاتی‌کدا ئه‌وان به‌هۆکاری سیاسیه‌وه‌ له‌ رۆژه‌لاتی کوردستانه‌وه‌ کۆچیان کردوو و هاتوونه‌ته‌ شاری که‌رکوک له‌ باشووری کوردستان و له‌ویش ژیانیکه‌ مەهره‌و مەژی به‌سه‌ر ده‌به‌ن، (حه‌مه) له‌گه‌ڵ (سمایل) ی برای ده‌بن بۆ دا‌ینکردنی بژیویان خه‌ریکی کاری حه‌مبالی، هه‌ر به‌هۆی ئه‌وه‌ کاره‌و لیکه‌وته‌کانیه‌وه‌ دووچاری هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بنه‌وه‌، ئه‌مه‌ش له‌کاتی‌کدا یه‌ که‌ (حه‌مه) به‌دوای (سمایل) دا ده‌چێته‌ مه‌یدانی کرێکارانه‌وه‌ له‌ویش تووشی گره‌ویک ده‌بیته‌وه‌ له‌ هه‌لگرتنی فرده‌وه‌ و له‌ئه‌نجامدا پێی ده‌خزێت و ده‌که‌ویته‌ خواره‌وه‌. ئیدی له‌گه‌ڵ ئه‌م که‌وته‌یدا (حه‌مه) پشته‌ی ده‌شکێت و ره‌وانه‌ی نه‌خۆشخانه‌ ده‌کرێت بۆ چاره‌سه‌ری وه‌رگرتن ((حه‌مه‌ له‌خۆ چوو بوو.. بر‌دیانه‌ خه‌سته‌خانه‌... مانگی دووان سیان چوار، حه‌مه‌ له‌ نه‌خۆشخانه‌دا مایه‌وه‌ له‌ خراپه‌وه‌ بۆ خراپتر ده‌چوو.. هیتایانه‌وه‌ بۆ مال نه‌یده‌توانی بیزوێت)) (هه‌ره‌س، ٦٧). ئه‌م نه‌خۆشکه‌وته‌ی (حه‌مه) و له‌ناو جیگا‌دا که‌وته‌ی، هۆکاری سه‌ره‌کی

هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بیت که دوو چاری ئه‌و خانه‌واده‌یه ده‌بیته‌وه و لیکه‌ی هه‌لده‌وه‌شینه‌ته‌وه، چونکه له‌ئه‌نجامی ئه‌وه‌ی که (حه‌مه) سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی به‌هۆی نه‌خۆشیه‌که‌وه له‌جیگا که‌وتبوو، دل‌یشی زۆر ناسک ببوو هه‌میشه بیانووی به (سمایل)ی برای ده‌گرت ((حه‌مه له هه‌موو شتی ناپزای بوو، له خۆی، له خه‌جی، هه‌تا له گریانه‌که‌ی ئه‌حه‌مدیش ..هه‌ر ده‌بیۆلاند، توورپه ده‌بوو، هه‌رچییه‌کی به‌رده‌ست که‌وتبا تێیانێ ده‌گرت، ده‌یشکاند، جنیوری ده‌دا، رۆژی سمایل دیقی کرد و هاته‌ زمان: کاکه‌ ناشکور مه‌به... هه‌ر ئه‌وه‌نده‌م له‌ده‌س دی، خۆ تۆ به‌ته‌نه‌ایت... تۆ و خه‌جی و ئه‌حه‌مد و ... حه‌مه نه‌یه‌پشت سمایل قسه‌که‌ی ته‌واو بکات: - به‌لێ ... به‌لێ .. سمایل حالێ بووم ... ئه‌مه دنیا به ... وا چاو له‌ ده‌ستی تۆم! خواجه مه‌رگ)) (هه‌ره‌س، ۶۷-۶۸)، ئیدی له‌و رووداوه‌وه که لیکه‌وته‌ی نه‌خۆشیه‌که‌ی بوو، دلێ ده‌شکیت، بۆیه له‌ ده‌رفه‌تیکدا له‌گه‌ل (خه‌جی) و (ئه‌حه‌مد)ی کورپیدا به‌جیبی ده‌هیلێت و ده‌چنه شاری به‌غدا، له‌ به‌ران به‌ریشدا رۆماننووس دیمه‌نه‌کانی گه‌رانه‌وه‌ی (سمایل) پیشان ده‌دات که ئه‌و کاته‌ی له‌ده‌ره‌وه‌ بووه، ئه‌وان رۆیشتون و لیکدا بپرانه ((که سمایل گه‌رپایه‌وه سه‌ر هه‌واری خالی! شپه‌زه‌یی زمانی به‌ست، به‌ لاله‌په‌تییانه‌وه له‌ هاوسپیه‌کانی پرسی، هه‌ر ئه‌وه‌نده‌یان پێ و ت: نازانین (فرایمه - جووله‌که همان بینی، شته‌کانی ده‌گواسته‌وه، پاشان خه‌جی کرێ خانووه‌که‌ی دایه‌ خاوه‌ن هه‌وشه‌که به‌ هه‌ناسه‌ سواری و گریانه‌وه خوا حافیزی و گه‌ردن ئازادی لێ کردین ... رۆیشتن سمایل سه‌ری لێ تیکچوو، بۆیه که‌م جار هه‌ستی بێ مانایی و بێ تامیی ژیان کرد)) (هه‌ره‌س، ۷۵) ئیدی به‌ شاراندا به‌دوایدا گه‌را، بۆ ئه‌وه‌ی بیدۆزیه‌ته‌وه و داوای لیبووردنی لێ بکات و ئاشت بینه‌وه، به‌لام کار له‌ کار ترازابوو، کاتیک له‌ شاری به‌غدا ئه‌وانی دۆزییه‌وه، (حه‌مه) بارودۆخی زۆر تیکچوو بوو له‌ نه‌خۆشخانه‌ خه‌ویندرا بوو، خۆشی تووشی نه‌خۆشی بوو له

نه‌خۆشخانه‌خه‌ویندرا، بۆیه‌که‌سیان به‌وه‌رانه‌گه‌یشتن گه‌ردن ئازاییش له‌یه‌کدی بکه‌ن و کۆچی دواییان کرد. لێره‌دا ئه‌و هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ کاریگه‌رییه‌کی گه‌وره‌ له‌سه‌ر ژیا‌نی (خه‌جی) و کوره‌که‌ی به‌جی ده‌هی‌لێت و قورسایی باری گوزه‌رانی ژیا‌ن ده‌که‌ویته‌سه‌ری و کاریگه‌ری له‌سه‌ر رووداوه‌کانی دواتریشدا ده‌بی‌ت. له‌مه‌شدا رۆماننوس سوودی له‌چه‌مکی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی وه‌رگرتوووه‌ بۆ کار و کرده‌وه‌کانی کاره‌کته‌ره‌کانی و پێشاندانی لایه‌نی چه‌وساوه‌یی و بی‌وه‌ی بوونیان.

له‌ رۆمانی (کوینخا سیۆی) ی (عه‌زیزی مه‌لای په‌ش) دا له‌ دیمه‌نی‌کدا رۆماننوس ئاماژه‌ به‌ جوړی‌کی دیکه‌ی ئه‌و هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ ده‌کات که له‌ناوخۆی خێزانه‌وه‌ روویانداوه، ئه‌ویش خێزانی (حاجی مام شیخ) ه‌ که له‌وپه‌ری ده‌وله‌مه‌ندییه‌وه، هه‌ژار ده‌بنه‌وه و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌کی گه‌وره‌ش له‌ناو خودی بنه‌ماله‌که‌ی دێته‌کایه‌وه. هۆکاره‌کانی ئه‌و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌ش له‌لایه‌که‌وه‌ به‌هۆی بلا‌بوونه‌وه‌ی (نه‌خۆشی گرانه‌تا) یه‌ که له‌ناوچه‌که‌ بلا‌بوو‌یته‌وه و به‌هۆیه‌وه‌ به‌شیک له‌ ئه‌ندامانی خێزانه‌که‌یان له‌ده‌ست داوه. ئه‌مه‌ش له‌سه‌ر زاری (به‌گم) ی ژنه‌گه‌وره‌ی (حاجی) یه‌وه‌ ده‌خریته‌پروو ((له‌مالی ئیمه‌ منداله‌کانمان به‌بتوونی که‌وتن. پینجی من و دووی کابانی هه‌ویم. ته‌نیا من و حاجی و کابان به‌پێوه‌ ماین)) (کوینخا سیۆی، ۱۶۸).

له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ به‌هۆی داوینپییسی ژنه‌ بچووکه‌که‌ی (حاجی) که‌ ناوی (کابان) بوو ئه‌و لیکترازانه‌ دروست ده‌بی‌ت. ئه‌نجامی ئه‌و لادانه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ش به‌کوشتنی هه‌ردووکیان ته‌واو ده‌بی‌ت، لێره‌وه‌ ده‌بینین هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌هۆی نه‌خۆشی و لادانی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه‌ بنه‌ماله‌یه‌ک سه‌رگه‌ردان ده‌که‌ن و وا هه‌ژاریان ده‌که‌ن تا سوآل بکه‌ن بۆ ئه‌وه‌ی ژیا‌ن و گوزه‌رانیان به‌پری بکه‌ن. به‌ واتایه‌کی دیکه‌ هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی سه‌ره‌پرای لایه‌نه

رۆحیه‌که‌یه‌وه. کاریگه‌رییه‌کی گه‌وره‌شی له‌سه‌ر لایه‌نی ماددی داناوه و له‌ ده‌وله‌مه‌ندییه‌وه به‌ره‌و هه‌ژاری بردوون و ته‌واوی ژیانانی گۆرپیه و ناچاری به‌ سوال‌کردنیش کردوون، لیره‌شدا رۆماننووس سه‌رکه‌وتووانه شوینه‌واره‌کانی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی نیشان داوه و کاریگه‌ری و کارتیکردنه‌کانی له‌سه‌ر ئەندامانی خه‌زانه‌که‌ روونکردۆته‌وه.

ئه‌نجامه‌کان

گرنگترین ئه‌و ئه‌نجامانه‌ی له لیکۆلینه‌وه‌که‌دا به ده‌ستمان هیناون، له‌م خالانه‌ی خواره‌وه‌دا ده‌یانخه‌ینه‌ پوو:

۱- هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی وه‌کو چه‌مکیک له‌ناو رووداوی رۆمانه‌کاندا به‌کارهاتوو و کاریگه‌ری و کارتی‌کردنه‌کانی خراوته‌ پوو، رۆمانووس سوودیان لی وه‌رگرتوو و له‌ناو رووداو و گێرانه‌وه‌کاندا مه‌زرایاندووین و شوینه‌واره‌کانی له‌سه‌ر کاره‌کنه‌ره‌کانیان روون کردۆته‌وه‌.

۲- هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی بووه‌ته‌ بنچینه‌ و بناغه‌ی پیکه‌یتانی رووداوی سه‌ره‌کی به‌شیک له‌ ده‌قه‌کانی رۆمانی کوردی و به‌هۆیه‌وه‌ سه‌رجه‌م رایه‌له‌کانی رووداوه‌که‌ له‌سه‌ر لیکه‌وته‌کانی ئه‌و هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ دارپێژراوه‌، له‌وانه‌ش رۆمانی (ئه‌ندیشه‌ی مرۆفیک)ی (حسین عارف).

۳- بارودۆخی سیاسی کاریگه‌ری هه‌بووه‌ له‌سه‌ر لایه‌نه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌، ئه‌و کاریگه‌رییه‌ش له‌ بوونی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تیدا به‌دیار که‌وتوو. به‌و واتایه‌ی بارودۆخی سیاسی هۆکاریک بووه‌ بۆ دروستبوونی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی.

۴- هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌ناو سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تی کار ده‌کات و بارودۆخی کۆمه‌لایه‌تی کاریگه‌ر ده‌بیت به‌ ده‌رئه‌نجامه‌کانی ئه‌و هه‌لۆه‌شانه‌وه‌یه‌، له‌ زۆریک له‌و رۆمانانه‌ی که‌ وه‌رگیراون، ته‌لاق یه‌کیک بووه‌ له‌ زۆرتین ئه‌و هۆکارانه‌ی که‌ بوونه‌ته‌ دروستبوونی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی، له‌ به‌رانبه‌ردا (نه‌خۆشی) که‌متر ئه‌و رۆله‌ی گێراوه‌، هه‌ر چه‌نده‌ نه‌خۆشیش وه‌کو هۆکاریکی گرینگ رۆلی له‌ دروستبوونی هه‌لۆه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی هه‌بووه‌.

۵- کۆچکردن وه‌کو دیاردیه‌ک له‌لایه‌ن رۆمانووسانه‌وه‌ ئاوپری لیدراوه‌ته‌وه‌ و هۆکار و ئه‌نجامه‌کانیان له‌ دووتوی رووداوه‌کاندا خستۆته‌پوو،

به‌تایبه‌تیش لیکه‌وته‌کانی ئه‌و کۆچکردنه‌که‌ بووه‌ته‌ هۆکاریک بۆ هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی و هۆکار و ئه‌نجامه‌کانیان خستۆته‌پروو.

٦- نه‌خۆشکه‌وتن و مردن کاریگه‌رییان له‌سه‌ر چاره‌نووسی کاره‌کته‌ره‌کان هه‌بووه، هه‌ر چه‌نده‌ له‌ناو رۆمانه‌کاندا رۆلی نه‌خۆشکه‌وتن له‌چاو فاکته‌ره‌کانی دیکه‌که‌متره، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا له‌به‌شیک له‌ رووداوه‌کاندا وه‌کو هۆکاریک بۆ هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌شداربوونه.

سه‌رچاوه:

یه‌که‌م-به‌زمانی کوردی:

أ: کتیب:

١. ئەحمەد، ئیبراهیم (٢٠١٠)، ژانی گەل، دەزگای چاپ و بڵاوکردنه‌وه‌ی ئاراس، چاپی پینچەم، هه‌ولێر.
٢. ئەلحەسەن، د. ئیحسان محەمەد (٢٠١٢)، ئینسایکلۆپیدیای کۆمه‌لناسی، دەزگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م، سلیمانی.
٣. ره‌سول، ئیسماعیل (١٩٩٠)، په‌رستگه‌ی دلداری، دار الحریة للطباعة، بغداد.
٤. به‌رزنجی، حسام (١٩٨٨)، کانگه‌ی به‌لا، مطبعة الحوادث، بغداد.
٥. عارف، حسین (٢٠١١)، ئەندیشه‌ی مرۆفیک، دەزگای چاپ و بڵاوکردنه‌وه‌ی ئاراس، چاپی دووهم، هه‌ولێر.
٦. عارف، حسین (٢٠١١)، شار، دەزگای چاپ و بڵاوکردنه‌وه‌ی ئاراس، چاپی دووهم، هه‌ولێر.
٧. کریم، رزگار (٢٠٠٧)، فه‌ره‌ه‌نگی ژیر، سلیمانی.
٨. سیوه‌یلی، ریبوار (٢٠٠٠)، سوڤیسته‌کان له‌ ستایشی فه‌لسه‌فه‌ی که‌مایه‌تیدا، چ ٢، دەزگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م، سلیمانی.
٩. قازی، ره‌حیمی (٢٠٠٨)، پێشمه‌رگه، دەزگای چاپ و بڵاوکردنه‌وه‌ی ئاراس، چاپی سێیه‌م، هه‌ولێر.
١٠. مه‌لا ئیسماعیل، شه‌وکه‌ت (٢٠٠٧)، فه‌ره‌ه‌نگی شوان، التفسیر بو بڵاوکردنه‌وه‌ و راگه‌یانندن.
١١. مه‌لای ره‌ش، عه‌زیزی (١٩٨٦)، کویخا سیۆی، الأمانة العامة للثقافة و الشباب، هه‌ولێر.
١٢. عه‌بدوڵلا، غه‌فور سالح (٢٠٠٩)، توانه‌وه، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی رۆشنی، چاپی دووهم، هه‌ولێر.

۱۳. عه‌بدو‌ل‌لّا، کاروان (۲۰۰۳)، هه‌ژان، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وهی ئاراس، هه‌ولێر.
۱۴. پیندرۆیی، محمد سألح (۲۰۱۰)، فه‌ره‌ه‌نگا کانی، هه‌ولێر.
۱۵. موکری (۲۰۰۸)، سه‌گوهر، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وهی ئاراس، چاپی شه‌شه‌م، هه‌ولێر.
۱۶. سه‌عید، محمه‌د سألح (۲۰۰۴)، ناشتی کوردستان، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وهی ئاراس، چاپی دووهم، هه‌ولێر.
۱۷. موکری (۱۹۹۸)، هه‌ره‌س، چاپخانه‌ی بیسارانی، چاپی سییه‌م، سلیمانی.
۱۸. هه‌ژار (۱۳۸۴)، هه‌نبانه‌ بۆرینه - فه‌ره‌ه‌نگی کردی - فارسی، چاپی چواره‌م، چاپخانه‌ی انتشارات سروش، تاران.

ب: رۆژنامه و گوڤار:

۱۹. ئه‌حمه‌د، دانا (۲۰۰۷)، چه‌مکی کۆمه‌لگا و کۆمه‌لگای به‌جیهانییوون، گوڤاری (رۆشنگه‌ری)، ژ (۲۱).
۲۰. محمه‌د، راستگو (۲۰۰۸)، کۆچ: کاردانه‌وه له‌به‌رانبه‌ر کیشه و گه‌رته هه‌مه‌جوهره‌کانی دنیای گه‌نجان و لاوان، گوڤاری (کۆچ) ژماره (۹).

ج: نامه‌ی ئه‌کادیمی:

۲۱. یوسف، حه‌سه‌ن (۲۰۱۲)، ره‌هه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی له‌ رۆمانه‌کانی (عه‌تا نه‌هایه‌ی) دا، نامه‌ی ماسته‌ر، کۆلیژی زمان - زانکۆی سه‌لاحه‌دین.

دووهم - به‌زمانی عه‌ره‌بی:

أ: کتیب:

۲۲. احمد، امل حسن (۲۰۱۵)، علم الاجتماع المعرفة، دار المسيرة للنشر والتوزيع والطباعة، عمان.
۲۳. دریدا، جاك (۱۹۸۸)، الكتابة والاختلاف، ت: كاظم جهاد، دار توبقال، المغرب.

٢٤. حسن، أ.د. سمیر ابراهیم (٢٠١٢)، تمهید فی علم الاجتماع، دار المسیره للنشر و التوزیع و الطباعة، الطبعة الأولى.
٢٥. ابو عوف، عبدالرحمن (١٩٩٦)، فصول فی النقد و الأدب، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ص ٦١.
٢٦. خلیل، معن (٢٠٠٥)، التفکک الاجتماعي، دار الشروق للنشر و التوزیع، ط.
٢٧. فرح و عبدالجواد، ا.د. محمد سعید، ا.د. مصطفى خلف (٢٠٠٩)، علم اجتماع الأدب، دار المسیره للنشر و التوزیع و الطباعة، عمان.
٢٨. البعلبکی، منیر (٢٠٠٣)، د. روجی البعلبکی، المورد القریب، دار العلم للملین، الطبعة الثانية عشر، بیروت - لبنان.
٢٩. زیرافا، میشل (٢٠٠٥)، الادب القصصي الروایة و الواقع الاجتماعي، الطبعة الأولى - بغداد.

ب: رۆژنامه و گۆفار:

٣٠. لیلی، ایدیو (٢٠١٣)، التفکک الأسري و اثره على البناء النفسي و الشخصي للطفل، مجلة العلوم الأنسانیة و الاجتماعية، العدد الحادي عشر / جوان.
- سییه‌م: به زمانی فارسی:
٣١. احمدی، بابک (١٣٨٦)، ساختار و تاویل متن، چاپ نهم، تهران.

چواره‌م: ئینته‌رنیټ:

٣٢. ابو حسن، فداء (٢٠١٥)، تعريف المرض.
- <https://mawdoo3.com>.
٣٣. ملاح، د. امل ابراهیم (٢٠٢٢)، التفکک الاجتماعي.
- <https://www.almothaqaf.com>.

ملخص البحث

التفكك الاجتماعي في الرواية الكوردية

التفكك الاجتماعي عبارة عن منهج يعمل على البنيان الاجتماعي وسوف يعيد بناءها من جديد، وفي احيان كثيرة يحول حياة الإنسان من حالة الى حالة أخرى. وهذه الظروف تتكون من نتيجة المشاكل الاجتماعية ويمكن علاج هذه الحالات بواسطة التغير والنمو الاجتماعي. مع العلم (التفكك الاجتماعي) بنوع من الأنواع يعالج المشاكل، لكن وفي نفس الوقت يمكن ان يعكس الحالة السلبية. لذا فأن مفهوم التفكك الاجتماعي يظهر نفسه بشكل سلبي، وفي احيان كثيرة يكون علاج لا ارادي في حل المشاكل الاجتماعية.

ومن هذا المرصد للرواية من حيث الأنماط الأخرى لها دور اكبر في عرض وتجسيد حالات التحليل الاجتماعي. لان الرواية وبطبيعتها نمط متجدد (عصري) عن طريق التكنيكات الكثيرة وطول كيانات يسهل هذه الفرصة، حيث وصفا بدقة كاملة الأطراف وابعاد التفكك الاجتماعي. ويرسم صورة واضحة لدى القارئ، من حيث فعالية وتأثير هذه الحالات من التفكك الاجتماعي على الفرد والمجتمع.

الكلمات الدالة: الرواية، التفكك، التفكك الاجتماعي، الأوضاع السياسية،

الأوضاع الاجتماعية

Abstract

Social disintegration in the Kurdish novel

Social disintegration is a method that works on the social structure and will rebuild it again, and in many cases, it transforms human life from one state to another. These conditions consist of the result of social problems and these cases can be treated by change and social growth. Knowing (social disintegration) of a kind that treats problems, but at the same time can reverse the state of negativity. Therefore, the concept of social disintegration manifests itself in a negative way, and in many cases, it is an involuntary remedy in solving social problems.

From this observatory, the novel in terms of other styles has a greater role in presenting and embodying cases of social analysis. Because the novel and by its nature a renewed (modern) style through the many techniques and the length of the entities facilitates this opportunity, as they describe with complete accuracy the parties and dimensions of social disintegration. And draws a clear picture for the reader, in terms of the effectiveness and impact of these cases of social disintegration on the individual and society.

Key words: the novel, disintegration, social disintegration, political conditions, social conditions